

บทที่ 2

ปริบทของขบวนการนักศึกษาระหว่างพ.ศ.2511-2519 และนวนิยายที่นำมาศึกษา

ก่อนที่จะวิเคราะห์ภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษา และกลวิธีการสร้างภาพตัวแทนอย่างละเอียด จำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงปริบทของขบวนการนักศึกษาระหว่าง พ.ศ.2511-2519 ที่ปรากฏในการศึกษาของนักวิชาการสาขาต่างๆ รวมทั้งข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับนวนิยายทั้ง 10 เรื่องที่นำมาศึกษา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ขบวนการนักศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2511-2519 .

ในการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2511-2519 เพื่อเป็นกรอบในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษา ผู้วิจัยได้เรียบเรียงข้อมูลเหล่านี้ขึ้นจากเอกสารหลากหลายทั้งบันทึกประวัติศาสตร์และงานศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการสาขาต่างๆ ทั้งในสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วนดังต่อไปนี้

2.1.1 ขบวนการศึกษาก่อน พ.ศ. 2516

นักศึกษาเริ่มเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองตั้งแต่ทศวรรษที่ 2490 อันเป็นช่วงเวลาที่ต้องเนื่องจากการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อคำนึงถึงสภาพบรรยากาศในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อาจกล่าวได้ว่าเป็นบรรยากาศแห่งความหวัง อันเกิดจากความรู้สึกที่ได้รอดพ้นจากภัยสงคราม เป็นความหวังว่าจะสามารถสร้างชีวิตใหม่ที่สดใสกว่าเดิมขึ้น และแสวงหาแนวทางจัดระบบสังคมให้ความหวังนั้นเป็นจริง ในทางการเมือง เป็นยุคสมัยที่รัฐบาลพลเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายที่ใฝ่ประชาธิปไตย ภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ ขึ้นมาปกครองประเทศแทนจอมพล ป. พิบูลสงคราม บรรยากาศดังกล่าวเปิดโอกาสให้แก่กิจกรรมทางปัญญา อันได้แก่การรับและนำเสนอแนวคิดต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดประชาธิปไตย และสังคมนิยม กล่าวได้ว่าเป็นช่วงเวลาแห่งความเฟื่องฟูของนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ในวงวรรณกรรมและสื่อมวลชน มีการตีพิมพ์ข้อเขียนเกี่ยวกับความคิดสังคมนิยม และประชาธิปไตย ออกมามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงพ.ศ. 2490-2495 ในวงวรรณกรรมมีการเผยแพร่แนวคิด "ศิลปะเพื่อชีวิต" อย่างแพร่หลาย มีการตีพิมพ์บทความของอัศนี พลจันทรและบรรจง บรรเจิดศิลป์อย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงการเกิดวรรณกรรมแนวเพื่อชีวิตหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า

วรรณกรรมก้าวหน้าขึ้นอย่างมากมาย เช่น ผลงานของศรีบูรพา อ.อุदारกร อินทรายุทธ เสนีย์ เสาวพงศ์ เปลื้อง วรรณศรี ทวีปวร เป็นต้น¹

ม.ร.ว. พุทธิสถาน ชุมพล กล่าวว่า ในบรรยากาศเช่นนี้ นักศึกษาย่อมจะได้รับรู้ความคิดเหล่านี้ และมีส่วนร่วมอยู่บ้างในความเคลื่อนไหวต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจกรรมทางปัญญา² นอกจากนั้นทัศนคติ อารมณ์สรวรรณยังเห็นว่า สถานการณ์ในต่างประเทศทั้งการเผชิญหน้ากันของประเทศคอมมิวนิสต์และเสรีประชาธิปไตย จนก่อให้เกิดสงครามเย็น การต่อสู้เรียกร้องเอกราชของหลายประเทศของหลายประเทศเพื่อนบ้าน สิ่งเหล่านี้น่าจะเป็นแรงกระตุ้นทางด้านความคิดทางการเมืองของนักศึกษาไทยอยู่ไม่น้อย³

ในส่วนของ ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาโดยเฉพาะนั้น นักศึกษาจะเกิดมีความสำนึกทางการเมือง อย่างน้อยก็ในแง่ของความจำเป็นที่จะต้องรวมตัวกันเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง เพราะเริ่มมีการเคลื่อนไหวหลังการรัฐประหารของคณะทหารเมื่อปี 2490^{*} ซึ่งการรัฐประหารครั้งนั้นทำให้นายปรีดี พนมยงค์ ผู้ก่อตั้งและผู้บริหารนโยบายของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในฐานะผู้ประศาสน์การ ต้องพ้นจากอำนาจและต้องลี้ภัยการเมืองไปอยู่ต่างประเทศ สำหรับกรณีนี้หากพิจารณาโดยกว้าง แรงผลักดันให้นักศึกษาเคลื่อนไหวก็คือ การที่ฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงครามพยายามกำจัดพรรคพวกและฐานอำนาจส่วนต่างๆ ของนายปรีดีในส่วนที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งได้ก่อให้เกิดปฏิกิริยาจากฝ่ายนักศึกษา เช่น การประท้วงการออกข้อบังคับให้บัณฑิตนิเทศศาสตร์ ต้องเรียนอีกหนึ่งปีที่เนติบัณฑิตยสภา ก่อนที่จะไปประกอบอาชีพเป็นผู้พิพากษา หรือทนายความได้ (พ.ศ. 2491) และการให้สิทธิพิเศษแก่บัณฑิตคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในการเข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. 2492) แม้ว่าการประท้วงเช่นนี้ดูจะเป็นเรื่องของการปกป้องผลประโยชน์เฉพาะของกลุ่ม แต่หากพิจารณาเหตุการณ์ต่างๆ โดยต่อเนื่องจะเห็นว่า นักศึกษา

¹ รัชนีภรณ์ สัจจะพันธุ์, 25 ปี 14 ตุลาคมผ่านวรรณกรรมเพื่อชีวิต, (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการโครงการ 25 ปี 14 ตุลาคม, 2541), หน้า 11-18.

² พุทธิสถาน ชุมพล.ม.ร.ว. "ย้อนระลึกถึง "คนรุ่นใหม่" กำเนิดขบวนการนักศึกษา 14 ตุลาคม 2516 ในบริบทการเมืองไทย". ใน ปาจารย์สาร, 12.5 (ก.ย.-ค.ค. 2528), หน้า 57-58.

³ ทัศนคติ อารมณ์สรวรรณ. "ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาไทยในยุคแรก" ใน ขบวนการนักศึกษาไทย: จาก 2475 ถึง 14 ตุลาคม 2516 (กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์สายธาร, 2546), หน้า 30.

* ในปี 2490 กลุ่มทหารนอกราชการที่เรียกชื่อว่า "คณะรัฐประหาร" ได้กระทำการรัฐประหาร และสามารถทำลายอิทธิพลของกลุ่มพลเรือน ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกเสรีไทยและบรรดานายทหารในกองทัพเรือบางส่วนที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ลงได้ การรัฐประหาร 2490 ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามกลับมาใช้อำนาจอีกครั้ง โดยยอมให้นายควง อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นพลเรือนเข้ารับบริหารประเทศก่อน เพราะจอมพล ป. ยังเกรงว่า หากตนคืนสู่อำนาจเร็วเกินไปจะทำให้นานาชาติ โดยเฉพาะมหาอำนาจตะวันตกอย่างสหรัฐอเมริกาและอังกฤษไม่รับรองฐานะของรัฐบาล เนื่องจากยังถูกมองว่าเป็นอาชญากรสงคราม อย่างไรก็ตามนายควงก็ถูกคณะรัฐประหารบีบให้ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยข้ออ้างที่ว่า ไม่สามารถแก้ปัญหาค่าครองชีพได้ จอมพล ป. จึงขึ้นดำรงตำแหน่งแทน และผูกขาดอยู่ในตำแหน่งนี้นานร่วม 10 ปี นับตั้งแต่ 8 เมษายน 2491 จนถึง 16 กันยายน 2500

เริ่มเข้ามามีบทบาทเกี่ยวกับการเมืองไม่ใช่เพียงเพราะต้องการปกป้องผลประโยชน์ของตน แต่เป็นเพราะมีความหวังในอนาคตของประเทศชาติด้วย เห็นได้จากการที่นักศึกษาเข้าร่วมใน “ขบวนการสันติภาพ” ซึ่งนำโดยนักการเมืองฝ่ายซ้าย นักเขียน และนักหนังสือพิมพ์ ในปี 2493⁴

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่นักศึกษาแสดงออกถึงการเคลื่อนไหวอย่างใส่ใจในการเมืองอีกมากในช่วงก่อน พ.ศ. 2500 เช่น จดหมายประท้วงของนักศึกษาธรรมศาสตร์ต่อการที่รัฐบาลไทยเข้าเป็นแนวร่วมทางการทหารกับสหรัฐอเมริกา ในกรณีการส่งทหารไปสู่สมรภูมिसงครามเกาหลี การคัดค้านการทุ่มงบประมาณพัฒนากองทัพ โดยรัฐบาลขณะนั้นได้ดำเนินการสอบสวน (พักการเรียนและไล่ออก) ผู้นำนักศึกษาที่ร่วมขบวนการ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างนักศึกษาธรรมศาสตร์กับฝ่ายรัฐบาลและทหารบก รวมถึงเหตุการณ์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถูกยึดเป็นค่ายทหารบกหลัง “กบฏแมนฮัตตัน” (มิถุนายน 2494) นักศึกษาได้รวมตัวกันเรียกเพื่อให้ฝ่ายทหารคืนสถานที่มหาวิทยาลัย โดยนักศึกษาไปร้องเรียนต่อสมาชิกสภาผู้แทนและหนังสือพิมพ์ในวันที่ 11 ตุลาคม ต่อมาจึงเรียกขบวนการการเรียกร้องครั้งนี้ว่า ขบวนการ 11 ตุลาคม⁵

เดือน พฤศจิกายน 2494 เกิดการรัฐประหารเจียมเพื่อความเป็นปีกแผ่นของ “อำนาจสามเส้า” ระหว่าง จอมพล ป. พิบูลสงคราม พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยหลังการรัฐประหาร จอมพล ป. ได้เข้ามาเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และตัดคำว่า “การเมือง” ออกไปจากชื่อมหาวิทยาลัย แต่กิจกรรมของนักศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองยังคงดำเนินต่อมา มีการเสนอแนวคิดประชาธิปไตย แนวคิดสังคมนิยม และความขัดแย้งทางชนชั้น ควบคู่ไปกับการดำเนินการอย่างต่อเนื่องของขบวนการสันติภาพนอกรั้วมหาวิทยาลัย จนกระทั่งเกิดการจับกุมนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ และนักศึกษาธรรมศาสตร์ที่ร่วมขบวนการสันติภาพ ในข้อหา “กบฏ” ในเดือนพฤศจิกายน 2495 ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการจับกุมนักการเมืองฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ กรรมการ ชาวจีน และนายทหารชั้นผู้น้อย ภายใต้การออก

* การเคลื่อนไหวของขบวนการสันติภาพ จากมติที่ประชุมของคณะกรรมการถาวรแห่งสมาชิชาเพื่อสันติภาพสากลสมัยสามัญที่ 3 ระหว่างวันที่ 15-19 มีนาคม 2493 ณ กรุงสต็อกโฮล์ม สวีเดน มติดังกล่าวได้ส่งผลมายังประเทศไทยด้วย กล่าวคือมีการเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพในหมู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง มีผู้ร่วมลงนามถึง 140,000 คน และต่อมาได้มีการจัดตั้งขบวนการสันติภาพเมื่อเดือนเมษายน 2494 และได้ส่งสาส์นวิงวอน 3 ฉบับให้ประเทศมหาอำนาจทำสัญญาสันติภาพกัน ซึ่งรัฐบาลจอมพล ป. ได้จับกุมกลุ่มดังกล่าวในปี 2495 และเรียกกันต่อมาว่า “กบฏสันติภาพ”

⁴ พุทธิสาธณ ชุมพล.ม.ร.ว. “ย้อนระลึกถึง “คนรุ่นใหม่” กำเนิดขบวนการนักศึกษา 14 ตุลาคม 2516 ในบริบทการเมืองไทย”.ใน ปาจารย์สาร. 12.5 (ก.ย.-ต.ค. 2528), หน้า 58.

** เมื่อ พ.ศ. 2494 ทหารเรือและทหารบกกลุ่มหนึ่งได้บุกเข้าจับกุมจอมพล ป. พิบูลสงครามไปควบคุมในขณะที่จอมพล ป. ไปทำพิธีรับมอบเรือขุดสันดอน “แมนฮัตตัน” จึงเรียกการก่อกบฏครั้งนี้ว่า “กบฏแมนฮัตตัน” ฝ่ายรัฐบาลและคณะรัฐประหารได้ระดมกำลังจากกองทัพบก กองทัพอากาศ และกรมตำรวจ เข้าทำการกวาดล้าง ถือเป็นการทอนกำลังของกองทัพเรือลง ส่งผลให้กองทัพบกมีอำนาจเหนือกองทัพเรือตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

⁵ พุทธิสาธณ ชุมพล.ม.ร.ว. “ย้อนระลึกถึง “คนรุ่นใหม่” กำเนิดขบวนการนักศึกษา 14 ตุลาคม 2516 ในบริบทการเมืองไทย”.ใน ปาจารย์สาร. 12.5 (ก.ย.-ต.ค. 2528), หน้า 12.

กฎหมายป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์⁶ จากการจับกุมครั้งนี้ เป็นผลให้การเผยแพร่แนวคิดประชาธิปไตย และสังคมนิยมชะงักลงเป็นเวลาถึง 3 ปี จนกระทั่งมีการเลือกตั้งอีกครั้งในช่วง พ.ศ. 2498-2500

เมื่อพิจารณาบทบาทของนักศึกษาในช่วงก่อนหน้า พ.ศ. 2501 นักวิชาการบางกลุ่มเห็นว่านักศึกษาไม่ค่อยมีบทบาททางการเมืองมากนัก จะมีก็แต่ในลักษณะของการประท้วงชั่วคราวชั่วคราวในเรื่องต่างๆ ซึ่งส่วนมากเป็นเรื่องใกล้ตัวแล้วก็เงียบหายไป แต่ม.ร.ว. พุทธิสถาน ชุมพล ได้แสดงทัศนะว่า ความคิดเห็นดังกล่าวเป็นจริงก็ต่อเมื่อมองอย่างผิวเผิน อันที่จริงแล้ว หากจะวิเคราะห์ให้สัมพันธ์กับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของสมัยนั้นแล้ว จะเห็นได้ว่าการประท้วงที่ถูกมองว่าเป็นการชั่วคราวชั่วคราวนั้น มีความเป็นกระบวนการต่อเนื่องพอสมควร จะมาขาดสะบั้นลงก็ต่อเมื่อต้องประสบกับเผด็จการรวบอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ และว่างเว้นไปอย่างน้อย 7 ปี⁸ อย่างไรก็ตาม ม.ร.ว. พุทธิสถานก็เห็นว่า ในช่วง พ.ศ. 2490-2501 นักศึกษามีบทบาทเพียงเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการทางสังคมและการเมืองที่ฝึกฝนประชาธิปไตย และสังคมนิยม โดยมีได้มีองค์กรของตนเอง⁹

ในช่วงทศวรรษ 2500 ประจักษ์ ก้องกีรติ เห็นว่านักศึกษา เป็นกลุ่มทางสังคมที่ก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างสำคัญ และนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมการเมืองและวัฒนธรรมไทย¹⁰ เหตุผลเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และระบบการศึกษาที่เกิดขึ้นตั้งแต่ยุคแห่งการพัฒนาและยุคสมัยอเมริกันในประเทศไทยเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ขึ้นมามีอำนาจในช่วงทศวรรษ 2500 อันเป็นช่วงการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจและการขยายตัวทางการศึกษา มีการริเริ่มทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติในปี 2504 มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นหลายแห่งทั้งมหาวิทยาลัยในภูมิภาค และมหาวิทยาลัยเปิด โดยเป็นผลมาจากปัจจัย 2 ประการ คือ กระแสความเคลื่อนไหวของประชาชนที่แสดงความต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาสูงขึ้น และนโยบายของรัฐบาลเองที่ต้องการสร้างกำลังคนมารับระบบราชการและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ขยายตัว¹¹ การขยายตัวของมหาวิทยาลัยทำให้ปริมาณนักศึกษาระดับอุดมศึกษาสูงขึ้นอย่างมากจากยุคก่อนหน้า แม้ว่าโดยเปรียบเทียบกับ

⁶ พุทธิสถาน ชุมพล.ม.ร.ว. "ย้อนระลึกถึง "คนรุ่นใหม่" กำเนิดขบวนการนักศึกษา 14 ตุลาคม 2516 ในบริบทการเมืองไทย".ใน อาจารย์สาร.12.5 (ก.ย.-ต.ค. 2528), หน้า 59.

⁷ ดูตัวอย่างใน Ross Prizzia and Narong Sinsawasdi, Thailand : Student Activism and Political Change (Bangkok, Duang Kamol, Ch. 2) หรือในระดม วงศ์นิยม "นักเขียน นิสิต นักศึกษา กับการเมือง" ใน มิตรสัมพันธ์ (2 มกราคม - กุมภาพันธ์ 2517), หน้า. 14-15.อ้างถึงใน พุทธิสถาน ชุมพล.ม.ร.ว. "ย้อนระลึกถึง "คนรุ่นใหม่" กำเนิดขบวนการนักศึกษา 14 ตุลาคม 2516 ในบริบทการเมืองไทย".ใน อาจารย์สาร.12.5 (ก.ย.-ต.ค. 2528), หน้า 57.

⁸ พุทธิสถาน ชุมพล.ม.ร.ว. "ย้อนระลึกถึง "คนรุ่นใหม่" กำเนิดขบวนการนักศึกษา 14 ตุลาคม 2516 ในบริบทการเมืองไทย".ใน อาจารย์สาร.12.5 (ก.ย.-ต.ค. 2528), หน้า 57.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

¹⁰ ประจักษ์ ก้องกีรติ. และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), หน้า 43.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ปริมาณประชากรทั้งประเทศแล้ว นักศึกษายังเป็นคนกลุ่มน้อยของสังคม แต่ก็ได้กลายเป็นคนกลุ่มน้อยที่มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นจนเป็นกลุ่มทางสังคมที่สำคัญ เป็นผู้นำทางความคิดและวัฒนธรรมใหม่ๆ ของสังคม กิจกรรมของนักศึกษากลายเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสนใจ แม้แต่รัฐบาลเองก็ให้ความสำคัญกับนักศึกษา เนื่องจากในยุคเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ รัฐบาลตั้งความหวังว่านักศึกษาจะเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศให้ก้าวหน้า นักศึกษาจึงมีสถานะที่ค่อนข้างสูงในฐานะทรัพยากรบุคคลอันมีค่าของชาติ

ผลของการปฏิรูปเพื่อนำประเทศไปสู่ภาวะแห่งความทันสมัยรวมทั้งการเข้ามาของสหรัฐอเมริกาเพื่อทำสงครามเวียดนามได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมากมาในช่วงเวลาหลังจากนั้น แต่ผลที่ตามมาคือ ระบบพ่อขุนของจอมพลสฤษดิ์ซึ่งมุ่งที่จะใช้อำนาจแบบเผด็จการโดยมิได้สนใจที่จะแก้ไขปัญหาการขัดแย้งทางการเมือง มิได้สนใจที่จะสร้างสถาบันทางการเมืองขึ้นมารับรองการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ในอีกแง่หนึ่ง อิทธิพลตะวันตก รวมทั้งการขยายตัวของระบบการศึกษา ได้ทำให้เกิดการไหลบ่าของอุดมการณ์ประชาธิปไตยตลอดจนลัทธิการเมืองอื่นๆ ในหมู่ปัญญาชน ทำให้เกิดการตั้งคำถามต่อวัฒนธรรมและระบบการเมืองที่ดำรงอยู่ด้วย อย่างไรก็ตามการรัฐประหารเมื่อพ.ศ. 2501 ของจอมพลสฤษดิ์มีผลทำให้การเมืองการปกครองไทยต้องเข้าสู่รูปแบบของเผด็จการอำนาจนิยม (Authoritarianism) และทำให้ทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทหารบก มีบทบาทอย่างสูงต่อการเมืองการปกครองไทยในระยะเวลาดังกล่าว ในการรัฐประหารครั้งนี้จอมพลสฤษดิ์กวาดล้างจับกุมผู้นำนักศึกษาจำนวนหนึ่งพร้อมกับผู้นำกรรมกร นักการเมืองฝ่ายค้าน นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ครั้งใหญ่ และจำกัดเสรีภาพและปราบปรามความเคลื่อนไหวทางความคิดอย่างหนักทำให้นักคิดนักเขียนที่เหลืออยู่ต้องหลบลงใต้ดินต่อสู้แบบปิดลับ การใช้อำนาจเผด็จการของคณะปฏิวัติควบคุมการรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางการเมืองของประชาชนอย่างเข้มงวด ส่งผลให้พลังนักศึกษาซึ่งเริ่มก่อตัวในทศวรรษก่อน และมีบทบาทเคลื่อนไหวร่วมกับกลุ่มอื่นๆ ต่อสู้กับนโยบายที่ไม่ถูกต้องชอบธรรมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามถดถอยสู่ภาวะซบเซา¹²

ภายหลังจอมพลสฤษดิ์ ธานะวัชต์ ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อปี พ.ศ. 2506 เริ่มมีความตื่นตัวอีกครั้งในการเสนอข่าวเปิดโปงความมั่งคั่งของจอมพลสฤษดิ์ นอกจากนั้นสงครามเวียดนามยังมีส่วนกระตุ้นให้คนคิดถึงปัญหาบ้านเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะในหมู่นักศึกษาปัญญาชน รวมทั้งกลุ่มนักเรียนนอกทั้งหลาย จอมพลถนอม กิตติขจร แม้จะก็ได้สืบทอดอำนาจ ระบบการปกครองและแผนพัฒนาเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ต่อ แต่บรรยากาศการควบคุมการแสดงความคิดเห็นเริ่มผ่อนคลายลง เริ่มมีสิ่งพิมพ์ของนักศึกษาที่มีเนื้อหาแหวกแนวออกไปจากรีกรักๆ ใคร่ๆ ปรากฏให้เห็น กิจกรรมที่มีเนื้อหาทางสังคมอย่างกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาชนบทก็แพร่หลายขึ้นมาควบคู่กับกิจกรรมสันตนาการ และเมื่อถึงปลายทศวรรษ 2500 ชุมนุมค่ายอาสาพัฒนาชนบทก็เกิดขึ้นแทบทุกมหาวิทยาลัย แม้จะถูกมองว่าเป็นเพียงกิจกรรมเชิงสังคมสงเคราะห์หรือ

¹² ประจักษ์ ก้องกีรติ. แล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), หน้า 45.

เวทีในการฝึกหัดความเป็นผู้นำ แต่กิจกรรมดังกล่าวก็เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ไปสัมผัสกับความทุกข์กันดารและยากจนในชนบทด้วยตนเอง ได้ตระหนักว่าชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองกับชาวชนบทนั้นแตกต่างกันอย่างมาก จนส่งผลให้นักศึกษาจำนวนหนึ่งเกิดสำนึกทางสังคมที่จะเข้าไปมีส่วนในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้¹³

เวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอันสำคัญในขณะนั้นคือนิตยสารรายสามเดือน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ซึ่งแม้ในระยะแรกๆ จะมีลักษณะเด่นของความเป็นอนุรักษนิยม แต่ก็นับว่าเป็นนิตยสารฉบับเดียวที่วิพากษ์วิจารณ์การเมืองในประเทศมากที่สุด สังคมศาสตร์ปริทัศน์เริ่มแพร่หลายในหมู่นิสิตนักศึกษามากขึ้นเมื่อมีการออกฉบับนิสิตนักศึกษาในปีพ.ศ. 2508¹⁴ โดยบรรณาธิการได้ชวนนิสิตนักศึกษาจากสถาบันต่างๆ เข้ามาร่วมทำหนังสือ การรวมตัวอย่างหลวมๆ ของผู้จัดทำหนังสือได้นำไปสู่การตั้งกลุ่ม *ปริทัศน์เสวนา* เพื่อพบปะพูดคุยในปัญหาสังคมและเรื่องราวที่น่าสนใจในวงกว้างออกไป โดยเชิญคนนอกมาพูดในกลุ่มย่อย ในขณะเดียวกัน *ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา* ก็เริ่มเปิดฉากการวิพากษ์วิจารณ์สังคมใกล้ตัวคือมหาวิทยาลัย พูดถึงบทบาทของนักศึกษาและอุดมคติต่างๆ นักศึกษามหาวิทยาลัยที่มีความคิดความอ่านได้อาศัยเวทีแห่งนี้เป็นที่เผยแพร่ความคิดเห็น และได้แยกย้ายกันไปจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ในสถาบันของตน

ส่วนในมหาวิทยาลัย เริ่มมีอาจารย์ที่เพิ่งกลับมาจากการไปศึกษาต่อในอเมริกาและยุโรป ส่วนหนึ่งของอาจารย์เหล่านี้เป็นผู้จุดไฟความคิดเชิงวิจารณ์ให้แก่นักศึกษา และยังได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับสภาพการณ์ของมหาวิทยาลัยและสังคม เช่น การแสดงออกถึงความหวังใยและอึดอัดต่อการที่มหาวิทยาลัยถูกผูกติดและตีกรอบโดยระบบราชการ ในการจัดงานสัมมนาเรื่อง "ปัญหาและบทบาทของมหาวิทยาลัยกับการพัฒนาประเทศ" ในปี 2508

สำหรับการออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท กล่าวได้ว่าเป็นทางออกของความคับข้องใจของนักศึกษาได้บ้าง ขณะเดียวกันรัฐบาลก็พอใจที่การรวมกลุ่มของนักศึกษาได้เบนออกจากเป้าหมายทางการเมืองไปสู่ทางสังคมแทน ถึงแม้ว่ากิจกรรมค่ายอาสาจะไม่ได้พัฒนาสังคมให้ดีขึ้นเท่าใด แต่กิจกรรมค่ายก็ได้พานิสิตนักศึกษาออกไปพบกับสภาพสังคมไทยในชนบทได้พบกับปัญหาที่แท้จริง ประสบการณ์เหล่านี้ทำให้โลกทัศน์ของนักศึกษาบางคนบางกลุ่มเปลี่ยนจากอุดมคติแบบเพ้อฝันมาเป็นจริงมากขึ้น

¹³ ประจักษ์ ก้องกีรติ และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), หน้า 45.

¹⁴ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. "ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาไทยในยุคแรก" ใน *ขบวนการนักศึกษาไทย: จาก 2475 ถึง 14 ตุลาคม 2516*. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร, 2546), หน้า 45.

* กลุ่มอาจารย์รุ่นใหม่ที่กล่าวนั้น หมายถึง กลุ่มอาจารย์เสน่ห์ จามริก, เกษม สุวรรณกุล, สมศักดิ์ ชูโต, พัทยา สายหู, ประชุม โฉมฉาย, กระมล ทองธรรมชาติ, วิจิตร ศรีสะอ้าน, กมล สมวิเชียร, อุดลย์ วิเชียรเจริญ ส่วน ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ นับเป็นครุรุ่นเก่ากว่านี้ แต่ท่านก็เป็นกำลังสำคัญที่ช่วยอุ้มชูกิจกรรมของคนรุ่นศิษย์เหล่านี้ ตลอดจนนักศึกษาคนรุ่นใหม่ด้วย ดูจากรายงานสัมมนา ซึ่งสังคมศาสตร์ปริทัศน์เป็นผู้แทนจำหน่าย. พ.ศ. 2507.

ในขณะที่เดียวกันในทางการเมืองแล้ว ระบบการบริหารของจอมพลสฤษดิ์ที่จอมพลถนอมใช้ต่อมาเริ่มประสบปัญหา เพราะจอมพลสฤษดิ์ส่งเสริมให้มีการร่วมมือระหว่างพ่อค้าและผู้นำทางการเมืองในลักษณะระบบอุปถัมภ์ ที่ทำให้เกิดการประสานประโยชน์อย่างมากระหว่างธุรกิจและการเมือง และมีผู้นำทางการเมือง เช่นนายทหารชั้นผู้ใหญ่จำนวนมากไม่น้อยที่เป็นหลักยึดของนักธุรกิจเพื่ออาศัยบารมี แต่ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำทางการเมืองต่างๆ ไม่ปรากฏในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ กระทั่งพ้นสมัยดังกล่าว กลุ่มผู้นำทางการเมืองต่างๆ จึงเริ่มเคลื่อนไหว ด้วยบุคลิกของจอมพลถนอมที่เน้นการอ้อมอ้อม ทำให้ความขัดแย้งไม่ขยายตัวไปมากในระยะแรก แต่ภายหลังความขัดแย้งเริ่มรุนแรงขึ้น ขณะเดียวกันแรงบีบจากภายในกลุ่มการเมืองและจากประชาชนก็เริ่มมีต่อปัญหาประชาธิปไตย และการเลือกตั้ง จนรัฐบาลต้องยอมประกาศใช้รัฐธรรมนูญในที่ 20 มิถุนายน 2511 หลังจากใช้เวลาร่างยาวนานที่สุดถึงกว่า 9 ปี บรรยากาศทางความคิดอ่านในมหาวิทยาลัยเริ่มตึกคักมากขึ้น วันรุ่งขึ้น (21 มิถุนายน) ประชาชนและนักการเมืองกลุ่มหนึ่งได้จัดให้มีการชุมนุมขึ้นที่ท้องสนามหลวง เจ้าหน้าที่ตำรวจได้เข้าจับกุมโดยกล่าวหาว่าเปิดไฮด์ปาร์คโดยไม่ได้รับอนุญาต การจับกุมดังกล่าวทำให้นักศึกษาและประชาชนไม่พอใจ จึงเดินขบวนประท้วงและเปิดอภิปรายในประเด็นการขึ้นค่าโดยสารรถประจำทาง การเรียกร้องบรรลุษัชชนะอย่างงดงาม¹⁵ และจากชัยชนะดังกล่าวทำให้ประชาชนตระหนักในพลังของตนมากขึ้นในระดับหนึ่ง และในการเดินขบวนดังกล่าวข้างต้นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เข้าร่วมด้วยเป็นส่วนมาก และได้สัมผัสการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคปฏิบัติอย่างแท้จริง

การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2511 ทำให้นักศึกษามีโอกาสเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองมากขึ้น และก่อให้เกิดกลุ่มสังเกตการณ์การเลือกตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2511 โดยนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จำนวนหนึ่งได้เข้าร่วมในนาม "กลุ่มอาสาสมัคร มธ." นับเป็นครั้งแรกในรอบสิบปีที่นักศึกษาได้มีโอกาสมีส่วนร่วมทางการเมือง¹⁶ กลุ่มสังเกตการณ์เลือกตั้งนับได้ว่าเป็นกลุ่มที่พัฒนาขึ้นมาอย่างมีพลัง และเป็นกลุ่มแรกที่ได้สนับสนุนนักศึกษาสถาบันต่างๆ เข้าร่วมดำเนินการ เพื่อสังเกตการณ์การเลือกตั้งทั่วไปวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 ต่อมาเมื่อการรวมกลุ่มขยายขึ้นได้เปลี่ยนชื่อเป็น "กลุ่มอาสาสมัครแห่งประเทศไทย" และขยายวงการเคลื่อนไหวในการจัดตั้งค่ายอาสาพัฒนาในเวลาต่อมา ทั้งยังได้พยายามที่จะจัดตั้งค่ายเยาวชนขึ้นในต่างจังหวัดหลายจังหวัด¹⁷ ขณะเดียวกันในการเลือกตั้งครั้งดังกล่าวมีนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กลุ่มหนึ่งได้สมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเทศบาล

¹⁵ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. วีรชนหาญกล้า. (กรุงเทพฯ : ฝ่ายเอกสารและสิ่งพิมพ์งานรำลึกถึงวีรชน 14 ตุลาคม ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.), หน้า 43-44.

¹⁶ อ้างแล้ว. หน้า 45-46.

¹⁷ อ้างแล้ว. หน้า 45.

กรุงเทพฯ แม้ว่าจะไม่ได้รับเลือก แต่ผลกระทบสำคัญจากการกระทำเหล่านี้ ได้เป็นเครื่องกระตุ้นความสำนึกทางการเมืองของนักศึกษาให้ตื่นตัวขึ้นมาอีกครั้ง¹⁸

หลังการเลือกตั้ง พ.ศ. 2512 จอมพลถนอม กิตติขจร ได้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง โดยการสนับสนุนของพรรคสหประชาไทย ในปีเดียวกัน ความพยายามในการการรวมกลุ่มของนิสิตนักศึกษาเพื่อการจัดตั้ง "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย" ได้เริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นเมื่อชุมนุมสัมมนา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้จัดสัมมนาขึ้นที่อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในหัวข้อเรื่อง "บทบาทนักศึกษาในการพัฒนาประเทศ" ซึ่งเป็นการชุมนุมผู้นำนิสิตนักศึกษาจากทุกสถาบัน ในระหว่างการสัมมนาได้มีการอภิปรายถึงการก่อตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาขึ้นมา หลังจากนั้นกลุ่มผู้นำนักศึกษาต่างกล่าวได้เดินทางไปร่วมประชุมอีกครั้งเมื่อสมาคมบริการศึกษานานาชาติ (WUS) ได้จัดให้มีการประชุมประจำปี พ.ศ. 2512 ที่เชียงใหม่ ที่ประชุมได้หยิบยกเอาประเด็นนี้มาพูด และต่อมาในการจัดสัมมนาอีกหลายครั้งที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรตามลำดับ ที่ประชุมได้มีมติให้ยกร่างธรรมนูญขึ้น และในที่สุดก็ประกาศตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยขึ้นอย่างเป็นทางการ ในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2513¹⁹ กิจกรรมของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาใน 2 ปีแรก ส่วนใหญ่เป็นงานแบบสังคมสงเคราะห์ และงานตามประเพณีเท่านั้น ยังไม่มีบทบาททางการเมือง กรรมการศูนย์ส่วนใหญ่ไม่มีอุดมการณ์ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นเป้าหมายหรือการทำงานเนื่องมาจากรูปแบบขององค์กรที่เพียงแต่รวมเอาประธานสโมสรจากแต่ละสถาบันมาอยู่ร่วมกันเท่านั้น การปกครองแบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาในช่วงปี พ.ศ. 2512-2514 ดำเนินไปอย่างลุ่มๆ ดอนๆ ทั้งๆ ที่รัฐบาลคุมเสียงข้างมากในสภา แต่ไม่สามารถคุมผู้แทนฯ ที่เรียกร้องแต่ผลประโยชน์ส่วนตนได้ ความขัดแย้งทางการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่ผูกพันเหนียวแน่นกับกลุ่มธุรกิจก็เริ่มปรากฏขึ้นอีก ทำให้จอมพลถนอมใช้กำลังทหารเข้าทำรัฐประหารยึดอำนาจตนเองเมื่อพฤศจิกายนปี พ.ศ. 2514²⁰ การรัฐประหารครั้งนี้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อการเสื่อมศรัทธาแนวความคิดแบบเสรีนิยมซึ่งไม่ได้ให้ทางออกอะไรมากนัก การยุบสภาและเลิกใช้รัฐธรรมนูญได้พังทลายทฤษฎีการเมืองประชาธิปไตยแบบตะวันตกลงไป นักศึกษากลุ่มก้าวหน้าเริ่มให้ความสนใจแนวคิดแบบสังคมนิยมมากขึ้น นอกจากการแปลหนังสือต่างประเทศนักศึกษายังได้พยายามเสาะแสวงหางานของนักเขียนก้าวหน้ารุ่นเก่าๆ มาอ่านกันด้วย ธเนศ อาภรณ์สุวรรณได้กล่าวถึงความรู้สึกของนักศึกษาต่อการรัฐประหารครั้งนี้ไว้ว่า "แม้นักศึกษาจะยังไม่มีการ

¹⁸ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. "ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาไทยในยุคแรก" ใน ขบวนการนักศึกษาไทย: จาก 2475 ถึง 14 ตุลาคม 2516 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร, 2546), หน้า 49.

¹⁹ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. วีรชนหาญกล้า. (กรุงเทพฯ : ฝ่ายเอกสารและสิ่งพิมพ์งานรำลึกถึงวีรชน 14 ตุลาคม ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.), หน้า 48-49.

²⁰ ลิขิต ธีรเวคิน. วิวัฒนาการเมืองการปกครองไทย. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2544), (พิมพ์ครั้งที่ 8 แก้ไขเพิ่มเติม), หน้า 189.

รวบรวมตัวกันได้เป็นกลุ่มพอที่จะต่อต้านการรัฐประหาร 2514 แต่ความรู้สึกต่อต้านก็คงคุกรุ่นอยู่ในใจ และแพร่หลายออกตามที่ชุมนุม และวารสารต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า รัฐประหาร 2514 ได้ช่วยปิดคำถามว่า เราจะไปทางไหนกัน แล้วเปิดคำถามใหม่ว่า เราจะไปอย่างไรกัน แทน²¹

ลิขิต ธีรเวคิน ได้จำแนกกลุ่มคนที่มีความสำคัญทางการเมือง ออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ หลังการยึดอำนาจ พ.ศ. 2514 กลุ่มแรกกลุ่มการเมือง ได้แก่ กลุ่มผู้นำทหารและข้าราชการพลเรือน และกลุ่มนักการเมืองที่เสียผลประโยชน์จากการยึดอำนาจของจอมพลถนอม ความจริงแล้วกลุ่มนี้อาจเป็นสาเหตุให้มีการยึดอำนาจในพ.ศ. 2514 และเป็นกลุ่มที่หาทางล้มกลุ่มถนอม-ประภาส กลุ่มที่สองคือกลุ่มนักธุรกิจ ได้แก่ กลุ่มนักธุรกิจที่มีเส้นสายโยงใยกับกลุ่มนักการเมืองที่กล่าวมาแล้ว ตามรูปแบบของระบบอุปถัมภ์ของไทย กลุ่มที่สามคือกลุ่มผู้ใช้แรงงาน การเกิดอุตสาหกรรมและชุมชน ทำให้มีผู้ใช้แรงงานและผู้อาศัยในชุมชนมากขึ้น กลุ่มดังกล่าวนี้ไวต่อประเด็นการถูกฉกฉวยประโยชน์ ไวต่อประเด็นทางการเมือง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับรายได้และความเป็นอยู่ของตน และขณะเดียวกันก็ตื่นตัวทางการเมืองมากกว่าเก่า สามารถแสดงพลังทางการเมืองได้ และกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มปัญญาชน เป็นกลุ่มที่สำคัญมาก ได้แก่ กลุ่มนักคิดนักเขียน อาจารย์มหาวิทยาลัย และนิสิตนักศึกษา ประเด็นใหญ่ที่สนใจคือ เรื่องรัฐธรรมนูญ ระบบประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง อุดมการณ์หลักคือ ต่อต้านเผด็จการทหาร การผูกขาดทางเศรษฐกิจ และภาวะจ้อราษฎร์บังหลวง²²

ในช่วงพ.ศ. 2514-2515 ถือได้ว่าเป็นช่วงของการพัฒนาขบวนการนักศึกษาให้ก้าวรุดหน้าไปโดยในพ.ศ. 2515 เมื่อนายธีรยุทธ บุญมี เข้าดำรงตำแหน่งเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษามีบทบาทเกี่ยวกับการเมืองมากขึ้น มีการถกปัญหาอันเรื่องที่ว่า “เราจะไปทางไหนกัน” มากขึ้น²³ ในด้านสิ่งพิมพ์มีการออกหนังสือเล่มละบาท อย่างคึกคัก มีการตั้งกลุ่มอิสระขึ้นหลากหลายกลุ่ม อาทิ สภาหน้าโดม (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) กลุ่มฟื้นฟูชาติใหม่ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) สภากาแฟ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์) ชมรมคนรุ่นใหม่ (มหาวิทยาลัยรามคำแหง) กลุ่มนักศึกษาหัวก้าวหน้า (เชียงใหม่) เป็นต้น

²¹ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. “ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาไทยในยุคแรก” ใน ขบวนการนักศึกษาไทย: จาก 2475 ถึง 14 ตุลาคม 2516. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร, 2546), หน้า 57.

²² ลิขิต ธีรเวคิน. วิวัฒนาการเมืองการปกครองไทย. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2544), (พิมพ์ครั้งที่ 8 แก้ไขเพิ่มเติม), หน้า 190.

²³ วิสา คัญทัพ. “ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาไทยในยุคแรก” ใน ขบวนการนักศึกษาไทย: จาก 2475 ถึง 14 ตุลาคม 2516. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร, 2546), หน้า 85.

* “หนังสือเล่มละบาท” เป็นสิ่งพิมพ์ขนาด 8 หน้ายกหนาไม่เกิน 50 หน้า พิมพ์ด้วยกระดาษปรู๊ฟ ปกกระดาษอาร์ตทำขึ้นด้วยฝีมือสมัครเล่น คนทำและคนเขียนส่วนใหญ่เป็นนักศึกษา เริ่มแรกนักศึกษาทำเพื่อหาเงินเข้ากลุ่มหรือชมรม เพื่อนำไปจัดกิจกรรมเล็กๆ น้อยๆ แต่ต่อมาความสำคัญของหนังสือเล่มละบาทปรากฏชัดในช่วงเวลา ก่อน 14 ตุลาคม 2516 เพราะเนื้อหาของหนังสือค่อยๆ กลายเป็น “หนังสือการเมือง” เป็นเวทีและสื่อของการเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงทั้งการเมืองและสังคมขนานใหญ่

การเคลื่อนไหวเพื่อรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 20-26 พฤศจิกายน 2515 ถือเป็น การเคลื่อนไหวครั้งสำคัญหลังจากที่รัฐฯ บัญชี มาดำรงตำแหน่งเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ระหว่างการเตรียมการจัด สัปดาห์ที่ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น ศูนย์กลางนิสิตสามารถสามัคคีพลังนักเรียนจนสามารถก่อตั้ง “ศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทย” ขึ้นมาเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2515²⁴ ความเคลื่อนไหว ครั้งสำคัญของนิสิตนักศึกษาครั้งต่อมาคือการร่วมกันคัดค้านประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 ที่มี เนื้อหาให้อำนาจของฝ่ายบริหารสามารถแทรกแซงฝ่ายตุลาการได้ การเคลื่อนไหวเริ่มจาก นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เดินขบวนไปยังจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพื่อชักชวนให้เข้า ร่วม และต่อมาศูนย์กลางนิสิตฯ ได้ออกแถลงการณ์สนับสนุนการต่อสู้ของนักศึกษา การชุมนุม ครั้งนี้เมื่อนิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยรามคำแหงมารวมกันและศูนย์กลางนิสิตฯ ได้มาเป็นแกนนำชักชวนให้สถาบันอื่นๆ เข้าร่วมด้วยในวันที่ 19 ธันวาคมมีการชุมนุมประท้วงใหญ่ที่สนามหลวงและย้ายไปยึดตึก กระทรวงยุติธรรม ศูนย์กลางนิสิตฯ และผู้ประท้วงได้ยื่นหยุดประท้วงจนข้ามคืนเป็นครั้งแรก ระหว่างการประท้วงผู้นำนิสิตนักศึกษาได้ผลักดันอภิปราย ในที่สุดการประท้วงโดยสันติตลอด คีตก็ได้รับชัยชนะ

การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาได้รับชัยชนะต่อมาอีกหลายครั้ง ระหว่างนั้นเริ่ม มีข่าวเกี่ยวกับผู้นำนักศึกษาว่าเป็นคอมมิวนิสต์และรับแผนมาจาก “มือที่สาม”²⁵ แต่ขบวนการ นักศึกษาก็ยังจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่องได้ ระหว่างวันที่ 5 – 20 มกราคม 2516 ศูนย์กลาง นิสิตฯ ได้รณรงค์เลิกซื้อสินค้าญี่ปุ่นเพื่อของต่างประเทศ ได้ก่อให้เกิด “ชมรมนิยมไทย” ขึ้น ต่อมาในระหว่างเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม 2516 กลุ่มนายทหารตำรวจกลุ่มหนึ่ง ได้ใช้ เครื่องบินเฮลิคอปเตอร์ของทางราชการไปล่าสัตว์ในป่าสงวนทุ่งใหญ่นเรศวร แต่เครื่องบินตก และทำให้มีภาพข่าวเผยแพร่ออกมา กลุ่มนิสิตนักศึกษาจัดพิมพ์หนังสือเปิดโปงเบื้องหลัง เหตุการณ์ดังกล่าวและจำหน่ายหมดอย่างรวดเร็ว สืบเนื่องจากกรณีทุ่งใหญ่นี้ ต่อมาชมรมคนรุ่น ใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ตีพิมพ์หนังสือ “มหาวิทยาลัยที่ยังไม่มีคำตอบ” ในหนังสือเล่มนี้ มีข้อความประชดประชันกรณีต่ออายุราชการของจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียรในเชิงต่อเนื่องกับกรณีทุ่งใหญ่ ต่อมานายศักดิ์ ผาสุกนิรันต์ อธิการบดีมหาวิทยาลัย รามคำแหงได้มีคำสั่งให้สอบสวนการทำหนังสือเล่มนี้ และในที่สุดได้ออกสั่งมหาวิทยาลัย รามคำแหงให้ลบชื่อนักศึกษา 9 คนให้พ้นจากสภาพนักศึกษา คำสั่งดังกล่าวสร้างความไม่พอใจ ให้กับนิสิตนักศึกษาอย่างมาก ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้จัดให้มีการชุมนุมเพื่อ ประท้วงที่ลานอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในคืนวันที่ 21 มิถุนายน 2516 โดยมีเป้าหมายคัดค้าน การใช้อำนาจเกินกว่าเหตุของนายศักดิ์ ผาสุกนิรันต์ วันที่ 22 มิถุนายน รัฐบาลได้ออกประกาศ

²⁴ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. วีรชนหาญกล้า. (กรุงเทพฯ : ฝ่ายเอกสารและสิ่งพิมพ์งานรำลึกถึงวีรชน 14 ตุลาคม ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.), หน้า 62.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

ปิดมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯทุกสถาบัน ด้วยหวังให้นักศึกษากลับบ้านไม่ไปร่วมชุมนุม แต่การณ์กลับตรงกันข้าม เมื่อนิสิตนักศึกษาสามารถเข้าร่วมชุมนุมอย่างเต็มที่ จำนวนผู้เข้าร่วมชุมนุมจึงสูงถึง 40,000 กว่าคน การชุมนุมครั้งนี้ นอกจากจะเป็นการรณรงค์เพื่อขับไล่นายกคต ผาสุกนิรันต์ ออกจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงแล้ว มติของที่ชุมนุมยังเรียกร้องให้ร่างรัฐธรรมนูญเพื่อประกาศใช้ภายใน 6 เดือน หากไม่ได้ประชาชนจะเคลื่อนไหวอีกครั้ง

อาจกล่าวได้ว่า นิสิตนักศึกษามีการเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมอย่างต่อเนื่อง ก่อนถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กล่าวคือ มีทั้งการประท้วงของชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติทุกสถาบัน กรณีโรงงานอุตสาหกรรมทำให้น้ำในแม่น้ำแม่กลองเน่าเสีย การชุมนุมประท้วงของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและสถาบันอื่นๆ ในเรื่องการจำกัดเสรีภาพในการจัดอภิปรายในมหาวิทยาลัย การชุมนุมเรียกร้องจากกรณีนายแบร์รี โกลด์วอเตอร์ พุดถึงการชุดคลองคอกขอดกระ และพุดถึงกำลังทหารของอเมริกาว่าพร้อมที่จะทิ้งระเบิดบนผืนแผ่นดินไทยถ้าจำเป็นต้องรักษาผลประโยชน์ของอเมริกา ขณะเดียวกันกระแสคัดค้านฐานทัพอเมริกา การแทรกซึมขององค์กร ซี.ไอ.เอ. ก็ได้รับความสนใจอย่างมากด้วย การจัดนิทรรศการเรื่องสงครามอินโดจีนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมไปถึงมีกิจกรรมการเคลื่อนไหวของนักเรียนในการจัดนิทรรศการสังคมนิทรรศน์ครั้งที่ 7 ในเดือนกันยายน มีทั้งข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีนและออกหนังสือชื่อ “กต กต กต” ออกมาวิพากษ์วงการการศึกษาด้วย

กล่าวได้ว่า กระแสความตื่นตัวของนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนในช่วงก่อนเดือนตุลาคม 2516 มีกระแสหลักสองกระแสคือ การคัดค้านอิทธิพลของอเมริกาและญี่ปุ่นในไทย อีกกระแสหนึ่งคือการคัดค้านอำนาจรัฐเผด็จการของไทยเอง ขบวนการนักศึกษาจึงเติบโตมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นการลุกฮือขึ้นเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยโดยคัดค้านเผด็จการในวันที่ 14 ตุลาคม 2516²⁶

จากหนังสือ วีรชนหาญกล้า ของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้บันทึกไว้ว่า²⁷ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม มีความต่อเนื่องอย่างแนบแน่นจากการชุมนุมประท้วงเมื่อวันที่ 21-22 มิถุนายน 2516 เนื่องจากเงื่อนไขข้อเรียกร้องในครั้งนั้นมีเรื่องของการให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญภายใน 6 เดือน ได้มีการจัดตั้ง “กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ” ขึ้น โดยวันศุกร์ที่ 5 ตุลาคม 2516 กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญนำโดยธีรยุทธ บุญมี ได้แถลงข่าว ณ อนุสาวรีย์ทหารอาสาและประกาศเจตนารมณ์สามประการคือ เรียกร้องให้รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญโดยเร็วที่สุดโดยสันติวิธี, ให้การศึกษาทางการเมืองเกี่ยวกับเรื่องรัฐธรรมนูญตามระบอบประชาธิปไตย

²⁶ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. วีรชนหาญกล้า. (กรุงเทพฯ : ฝ่ายเอกสารและสิ่งพิมพ์งานรำลึกถึงวีรชน 14 ตุลาคม ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.), หน้า 73-74.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80-86.

และกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสำนึกและห่วงใยในสิทธิเสรีภาพของตน ต่อมาในวันที่ 6 ตุลาคม 2516 กลุ่มได้เคลื่อนไหวดำเนินการโดยการเดินถือโปสเตอร์ แจกใบปลิวและหนังสือแก่ประชาชน โดยเริ่ม ณ ท้องสนามหลวง ในช่วงบ่ายตำรวจได้เข้าจับกุมกลุ่มผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ 11 คน

ทั้ง 11 คนได้รับการตั้งข้อหา “มั่วสุมชักชวนให้มีการชุมนุมทางการเมือง” ซึ่งเป็นความผิดตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 4 ซึ่งห้ามมั่วสุมชุมนุมในที่สาธารณะเกินกว่า 5 คน ในวันต่อมา คือ 7 ตุลาคม ตำรวจได้เพิ่มข้อหา “ขบถภายในราชอาณาจักร” ตามความผิดในกฎหมายอาญามาตราที่ 116 เพิ่มอีกหนึ่งข้อหา รวมทั้งจับกุมนายกองเกียรติ คงคา นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงซึ่งไม่มีชื่ออยู่ในกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญเพิ่มอีกหนึ่งคน

วันที่ 8 ตุลาคม ตำรวจออกหมายจับ นายไขแสง สุกใส เนื่องจากได้พบเอกสารแสดงให้เห็นว่าเขาเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังการเรียกร้องรัฐธรรมนูญครั้งนี้ ตำรวจแถลงข่าวว่าหลักฐานที่พบจากที่ต่างๆ ชี้ชัดว่ากลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญมีแผนที่จะล้มรัฐบาลและมีนัยส่อว่ารับแผนมาจากคอมมิวนิสต์ การประท้วงเริ่มขึ้นทันทีที่ท้องคึกการนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้มีมติให้เลื่อนการสอบประจำภาคแรกออกไปโดยไม่มีกำหนด จนกว่าการต่อสู้จะบรรลุผล กลุ่มเคลื่อนไหวกายในมหาวิทยาลัยได้นำดินน้ำมันและปูนพลาสเตอร์อุดตามรูกุญแจห้องต่างๆ และใช้โซ่ล่ามมิให้มีการเปิดห้องเพื่อเข้าสอบได้ตั้งแต่ตอนกลางคืน ในวันที่ 9 ตุลาคม นักศึกษาได้ร่วมชุมนุมอภิปรายที่ลานโพธิ์เป็นจำนวนมาก นักศึกษาแพทย์จากศิริราชก็เดินทางมาสมทบเช่นเดียวกับนักศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร รามคำแหง และที่อื่นๆ ก็เปิดการประชุมปรึกษาหารืออย่างพร้อมเพรียงกันตั้งแต่เช้าวันที่ 9 ถึงเช้าวันที่ 10 ตุลาคม ผู้เข้าร่วมมีทั้งนักเรียนมัธยม นักเรียนอาชีวะ นักศึกษาคู จนลานโพธิ์แน่น ทำให้ศูนย์กลางนิสิตฯ ดัดสันใจเข้าร่วมเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวกว่าที่สุดในที่สุด

ในระหว่างการชุมนุมคัดค้านรัฐบาล นายไขแสง สุกใสได้เข้ามามอบตัวต่อตำรวจ ทำให้ผู้ถูกจับกุมเพิ่มเป็น 13 คน รัฐบาลได้ประกาศใช้มาตรา 17 ควบคุมตัวผู้ต้องหาอย่างไม่มีกำหนด

-
- * นายธีรยุทธ บุญมี อดีตเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
1. นายประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร แห่งขบวนการรัฐบุรุษ
 2. นายเทพพร สุวรรณพานิช กองบรรณาธิการนิตยสาร “มหาสารภูรี”
 3. นายทวี หมิ่นนิกร อาจารย์มหาวิทยาลัย
 4. นายปรีดี บุญซื่อ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 5. นายธัญญา ชุนชฎาธาร นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 6. นายบัณฑิต เองนิลรัตน์ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 7. นายบุญส่ง ชลธร นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง
 8. นายวิสา คัญทัพ นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง
 9. นายมนตรี จึงสิริอารักษ์ กองบรรณาธิการนิตยสาร “ชาวบ้าน”
 10. นายชัยวัฒน์ สุวิชัย อดีตกรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

และเพิ่มข้อหาผู้ต้องหาทั้ง 13 คนว่าเป็นคอมมิวนิสต์ด้วยอีกกระทงหนึ่ง ในวันที่ 11 ตุลาคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยรามคำแหงทดสอบ ทำให้ผู้ชุมนุมเพิ่มจำนวนมากขึ้นไปอีก นายสมบัติ ชำรงชัญญวงศ์ เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตฯ เข้าพบจอมพลประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เรียกร้องให้ปล่อยผู้ต้องหาแต่ได้รับคำตอบว่า จะให้เมตตาธรรมและยุติธรรมแก่ผู้ต้องหาด้วยการเร่งสอบสวนโดยเร็วที่สุด

ในวันที่ 12 ตุลาคม ถนนสายต่างๆ ของกรุงเทพฯ มีขบวนของนักเรียนนักศึกษาถือโปสเตอร์บรรจุข้อความและการ์ตูนโจมตีรัฐบาล ตอนที่ยังศูนย์กลางนิสิตฯ ยื่นคำขาดต่อรัฐบาลให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คนพันทุกข้อหาภายใน 24 ชั่วโมง กำหนดตั้งแต่ เวลา 12.00 น. วันที่ 12 ตุลาคม ถึงเวลา 12.00 น. วันที่ 13 ตุลาคม ต่อมาสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยได้รายงานว่าการสอบสวนผู้ต้องหาทั้ง 13 คนลุล่วงไปแล้วตามสมควร และได้มีผู้มายื่นคำร้องขอประกันตัวผู้ต้องหา แต่ผู้ต้องหาทั้ง 13 คนไม่ยอมรับการประกันตัวและแถลงการณ์ยืนยันถึงความบริสุทธิ์ขอให้ศูนย์เป็นผู้จัดการแทน

ในวันเสาร์ที่ 13 ตุลาคม มีผู้ชุมนุมจำนวนมากอยู่ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนกระทั่งล้นออกไปทางสนามหลวง รัฐบาลไม่มีคำตอบก่อนเวลา 12.00 น. หรือเส้นตายที่กำหนดไว้ การเดินขบวนจึงเริ่มต้นโดยเคลื่อนตัวจากมหาวิทยาลัยไปบนถนนราชดำเนิน เมื่อขบวนเดินมาถึงอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ศูนย์กลางนิสิตฯ ได้ยื่นคำขาดอีกครั้งว่า หากยังไม่ได้รับคำตอบที่น่าพอใจภายในเวลา 17.00 น. “จะดำเนินการขั้นเด็ดขาด” แต่ก็ยังไม่มีคำตอบจากฝ่ายรัฐบาล

ต่อมาคณะกรรมการศูนย์กลางนิสิตฯ ได้เข้าพบรัฐบาลได้รับคำชี้แจงว่า ยินดีปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 13 คน ส่วนข้อเรียกร้องอื่นเป็นอันระงับไป กรรมการศูนย์กลางนิสิตฯ จึงรับปากว่าจะมาปรึกษากับกรรมการคนอื่นๆ เพื่อประกาศให้การชุมนุมสลายตัว จนกระทั่งเวลา 22.00 น. เสกสรรค์ ประเสริฐกุลจึงได้ทราบข่าวรัฐบาลยอมรับข้อเสนอแล้ว แต่ได้ขอให้กรรมการศูนย์กลางนิสิตฯ จะมาชี้แจงด้วยตนเอง ต่อมาเกิดความเข้าใจผิดในการสื่อสาร²⁸ เสกสรรค์จึงตัดสินใจเคลื่อนขบวนไปยังพระราชวังสนามจันทร์ลดาภิเษกเพื่อหวังเอาพระบารมีเป็นที่พึ่ง ต่อมาเมื่อมีการปรับความเข้าใจกันและกรรมการศูนย์กลางนิสิตฯ กับเสกสรรค์ ประเสริฐกุลแล้วจึงได้มีการประกาศเลิกชุมนุม แต่เกิดเหตุการณ์ต่อมาเนื่องจากตำรวจภายใต้การนำของ พล.ต.ท.มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น ได้ปิดกั้นทางตรงสี่แยกราชวิถี โดยอ้างว่าเพื่อป้องกันมิให้เกิดการปะทะระหว่างนักศึกษาประชาชนกับทหารที่เฝ้าสวนรื่นฤดี จากนั้นจึงเกิดการปะทะกันอย่างรุนแรง ทำให้ฝูง

²⁸ “จากการที่นายพิรพล ตริยะเกษม นายกองดีการบริหาร องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ขึ้นไปบอกนายเสกสรรบรรณรถบัญชาการว่า บัดนี้กรรมการศูนย์ฯ ที่เข้าเฝ้าฯ ตายหมดแล้ว” อ้างถึงใน ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย วีรชนหาญกล้า (กรุงเทพฯ : ฝ่ายเอกสารและสิ่งพิมพ์งานรำลึกถึงวีรชน 14 ตุลาคม ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.), หน้า 80-86.

ชนที่เพิ่งแยกสลายจึงกลับมารวมตัวกันอีกครั้ง และประกาศยื่นหยัดต่อสู้อย่างถึงที่สุด จากนั้นได้เคลื่อนตัวไปชุมนุมกันที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกครั้ง²⁹

จากนั้นเหตุการณ์นองเลือดในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ก็เกิดขึ้น และจอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพ.อ.ณรงค์ กิตติขจรตัดสินใจลาออกจากตำแหน่งและเดินทางไปต่างประเทศ และนายสัญญา ธรรมศักดิ์ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

2.1.2 ขบวนการนักศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2516-2519

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 บรรยากาศทางการเมืองค่อนข้างผ่อนคลายและมีเสรีภาพในทางปัญญา ศูนย์กลางนิสิตฯ กลายเป็นศูนย์กลางของการเคลื่อนไหวต่อสู้ เกิดการขยายตัวขององค์กรและกลุ่มนักศึกษาต่างๆ อย่างมาก แบบอย่างของการรวมตัวและประท้วงจนได้รับความสำเร็จจากเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 ส่งผลให้นักศึกษามีความตื่นตัวในเรื่องของการรวมพลังมากขึ้น แทนที่จะต่างคนต่างอยู่อย่างช่วงเวลาก่อนหน้านั้น นักศึกษาเริ่มมีความสนใจในการสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมหรืออยากมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม ได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มต่างๆ โดยพบว่าการรวมกลุ่มของนักศึกษาที่ใช้ชื่อขึ้นต้นด้วยคำว่า “ศูนย์” หรือ “แนวร่วม” และลงท้ายด้วยคำว่า “แห่งประเทศไทย” ได้ขยายตัวและมีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมากขึ้น บทบาทของนักศึกษาจึงมีความชัดเจนมากขึ้น โดยศูนย์กลางนิสิตฯ ได้เผยแพร่และส่งเสริมประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง โดยการจัดโครงการกลับสู่ชนบทและโครงการเคาะประตูเรียกประชาชนเพื่อเผยแพร่ประชาธิปไตย ในเดือนเมษายน – พฤษภาคม 2517 ซึ่งขณะนั้นนักศึกษาได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอยู่ ทำให้นักศึกษาได้เข้าไปสัมผัสประชาชนและมีส่วนปลูกสำนึกทางการเมืองของประชาชนเป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกันนักศึกษามีโอกาสได้เรียนรู้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน และนำไปสู่ความรู้สึกว่าตนเองจะต้องออกไปรับผิดชอบหรือช่วยแก้ไข้ปัญหาของประชาชนมากขึ้น ผลการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องอุดมการณ์ของนักศึกษา ของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ ได้ชี้ให้เห็นว่า การที่นักศึกษาได้เข้าไปสัมผัสกับปัญหาต่างๆ ของประชาชนจากโครงการนี้ ทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจ จึงพยายามที่จะทุ่มเทกำลังของตัวเองเข้าไปเพื่อช่วยแก้ปัญหา โดยเฉพาะเมื่อพบว่ารัฐบาลเองไม่สามารถที่จะช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ของประชาชนได้ ทำให้เกิดข้อสงสัยว่ารัฐบาลจะรักษาผลประโยชน์ของประชาชนได้จริงหรือ และเห็นว่า รัฐบาลนั้นมุ่งที่จะแสวงหาอำนาจทางการเมือง เพื่อใช้อำนาจนั้นสร้างผลประโยชน์ให้ เกิดแก่ตนเองและพรรคพวกมากกว่า³⁰ ลักษณะดังกล่าวที่นักศึกษาได้ประสบนี้นับว่า เป็นแรงผลักดันอย่างมากที่ทำให้นักศึกษาเห็นความจำเป็นในการเสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวมเพื่อ

²⁹ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. วีรชนหาญกล้า. (กรุงเทพฯ : ฝ่ายเอกสารและสิ่งพิมพ์งานรำลึกถึงวีรชน 14 ตุลาคม ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.), หน้า 80-86.

³⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, และคณะ. จากป่าสู่เมือง: การศึกษาการเปลี่ยนแปลงในอุดมการณ์นักศึกษาไทย. (กรุงเทพฯ : สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 92.

แก้ไขสภาพที่ไม่เป็นธรรมในสังคม ประกอบกับช่วงเวลานั้น บทกวีบางบท หรือบทเพลงบางเพลง ที่เป็นสื่อที่เข้าถึงนักศึกษาได้ง่ายและรวดเร็วได้เข้ามามีความสำคัญในแง่ที่สามารถปลุกเร้าความเสียสละเพื่อส่วนรวมแก่นักศึกษามาก

นักศึกษากลายเป็นกลุ่มพลังสำคัญในการขับเคลื่อนสังคม กิจกรรมจำนวนมากของนักศึกษาปรากฏขึ้นแก่สายตาสาธารณชน ช่วงระยะเวลาภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จึงเป็นระยะเวลาที่มีการเคลื่อนไหวต่อสู้ของฝ่ายประชาชนมากที่สุดเป็นประวัติการณ์ โดยมีการเคลื่อนไหวของนักศึกษาประชาชนกลุ่มต่างๆ ที่หลายรูปแบบและในทุกปริมณฑล ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนวัฒนธรรม นักศึกษาจำนวนมากเริ่มตระหนักถึงความจำเป็นในการเข้ามีส่วนร่วมแบกรับปัญหาสังคม และปัญหาของประเทศชาติ ประกอบกับรัฐบาลก็ยอมให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกมากขึ้น จากเงื่อนไขนี้ทำให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มพลังทางการเมืองเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนจำนวนมาก

คณะนิติศาสตร์ ตั้งใจตรงศึกษาการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2516-2519 พบว่ามีการเคลื่อนไหวเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก แบ่งออกได้เป็น การเคลื่อนไหวเรื่องเอกราชอธิปไตยของชาติ การเคลื่อนไหวเรื่องประชาธิปไตย และปัญหาความเป็นธรรมในสังคมเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนไหวต่อสู้ทางความคิดที่เกิดขึ้นภายในขบวนการนักศึกษาเองด้วย

สำหรับการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาเรื่องเอกราชอธิปไตยของชาติ ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 การเคลื่อนไหวในประเด็นนี้มีความชัดเจน กว้างขวางและต่อเนื่องมากขึ้น ไม่เพียงแต่การเปิดโปงการขยายอิทธิพลของจักรวรรดินิยมอเมริกาเท่านั้น หากยังได้ทำการขับไล่ฐานทัพอเมริกาที่เข้ามาตั้งในประเทศไทยหลายจุด การเคลื่อนไหวที่สำคัญมีดังนี้

- ปี 2516 - ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเรียกร้องไม่ให้รัฐบาลทำสัญญาสร้างสนามบินหนองงูเห่ากับบริษัทนอร์ททโรป
- ปี 2517 - การประท้วงกรณีซีไอเอ.ปลอมจดหมายจากหัวหน้าพรรคคอมมิวนิสต์ถึงรัฐบาล

* เช่น บทกวีที่จิตร ภูมิศักดิ์ ได้แปลจาก "บทกวีประชาชนอเมริกาเมเนียบ" ที่ว่า

เพื่อลบรอยคราบน้ำตาประชาชาษฎร์
 สักพันชาติจักสู้ภัยด้วยหฤหรรณ
 แม้ชีพใหม่มีเหมือนหวังอีกครั้งครัน
 จักน้อมพลีชีพนั้นเพื่อมวลชน

การที่บทกวีดังกล่าวได้ปลุกเร้าและสร้างบรรยากาศทางความคิด เพราะว่าตัวของจิตร ภูมิศักดิ์ เองถูกยกให้เป็นวีรชนของประชาชน เรื่องราวชีวิตและการต่อสู้ถูกตีพิมพ์และเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ในปี 2517 มีการจัดนิทรรศการชุมนุมวรรณกรรม ช่วง 2490-2500 โดยกลุ่ม ผู้หญิง มช. ในระหว่างวันที่ 12-19 สิงหาคม 2517 ที่หอประชุมใหญ่ธรรมศาสตร์ ได้นำผลงานวรรณกรรมและชีวิตการต่อสู้ของ จิตร ภูมิศักดิ์ มาเผยแพร่ นอกจากบทกวีดังกล่าว บทเพลง "เพื่อมวลชน" ยังเป็นเพลงเพื่อชีวิตของวงดนตรีกรรมาชนที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกเสียสละเพื่อส่วนรวมเช่นกัน

- เคลื่อนไหวขับไล่ฐานทัพ
 - การประท้วงการเยือนประเทศไทยของทานาคะ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น
 - ประท้วงการสร้างฐานเรดาร์ ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่
 - ประท้วงจักรวรรดินิยมอเมริกากรณีให้ทหารลาว-กัมพูชา ซ้อมทิ้งระเบิดที่หนองวัวซอ จังหวัดอุบลราชธานี
- ปี 2518
- รณรงค์การคัดค้านการออกสัมปทานชุดแร่ดีบุก ให้แก่บริษัทเท็มโก้
 - เดินขบวนกรณีเรือมายาเกซ
 - ชุมนุมประท้วงจักรวรรดินิยมอเมริกาครั้งใหญ่ ในวันที่ 4 กรกฎาคม วันชาติอเมริกา ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 - จัดรณรงค์ต่อต้านการครอบงำทางเศรษฐกิจของจักรวรรดินิยม
- ปี 2519
- กรณี 20-21 มีนาคม ที่นักศึกษาเดินขบวนเรียกร้องให้มีการถอนฐานทัพอเมริกาออกไป โดยเดินจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไปสถานทูตอเมริกาที่ถนนวิฑู มีการปราศรัยเปิดไล่ขบวนนักศึกษาประชาชน ระหว่างที่เดินผ่านหน้าโรงหนังสยาม ทำให้มีคนตายที่เดียว 4 คน และบาดเจ็บอีกจำนวนหนึ่ง
 - การชุมนุมใหญ่กรณี 4 กรกฎาคม ที่ถนนพระอาทิตย์ เชิงสะพานพระปิ่นเกล้าฯ
 - การพิมพ์หนังสือเปิดโปงจักรวรรดิออกเผยแพร่ เช่น โฉมหน้าจักรวรรดินิยม จักรวรรดินิยมจงพินาต อเมริกาอันธพาลโลก ฯลฯ

ส่วนประเด็นการเคลื่อนไหวเรื่องประชาธิปไตยและความเป็นธรรมในสังคมส่วนใหญ่เป็นการเคลื่อนไหวในปัญหาเรื่องความเป็นธรรมในสังคมควบคู่ไปกับการเคลื่อนไหวต่อต้านอำนาจเผด็จการ ซึ่งเกี่ยวโยงกันอยู่ การเคลื่อนไหวในประเด็นเหล่านี้ ได้แก่

- ปี 2517
- การเคลื่อนไหวโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตย
 - การเปิดโปงกรณีหมู่บ้านนาทราย-นาหินกอง
 - การต่อสู้ร่วมกับชาวนา ตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึงเดือนมิถุนายน
 - การต่อสู้ร่วมกับกรรมกรพนักงานโรงแรม
 - ต่อต้านการกลับมาเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหงของ ดร. ศักดิ์ ผาสุกนิรันต์
 - ประณามการกระทำเกินกว่าเหตุของเจ้าหน้าที่ตำรวจ กรณีเพลิงเผาไชย
 - เรียกร้องให้มีการแก้ไข รัฐธรรมนูญให้ประชาชนอายุ 18 ปีมีสิทธิเลือกตั้ง และอายุ 21 ปี มีสิทธิรับเลือกตั้ง
 - การต่อสู้เพื่อแก้ไขพระราชบัญญัติของพระสงฆ์ชั้นผู้น้อย
 - ชุมนุมขับไล่การกลับมาของทรวราชถนอม

- ปี 2518
- การต่อสู้ร่วมกับชาวนา กรรมกร และจัดโครงการช่วยเหลือชาวนา
 - กรณีเผาจวนผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา
 - การก่อตั้งกลุ่มพลังสามประสาน (กรรมกร ชาวนา และนักศึกษา)
 - กรณีการสไตรค์ของคณงานสแตนดาร์ดการ์เมนต์
 - กรณี 9 ผู้นำชาวนา
 - กรณีนาวิกโยธินฆ่าโหดที่ปัตตานี
 - กรณีถึงแดง
- ปี 2519
- คัดค้านการขึ้นราคาข้าวสาร
 - ชุมนุมต่อต้านรัฐประหาร
 - ชุมนุมขับไล่ทรราชประภาส
 - ชุมนุมต่อต้านการกลับมาของพระถนอม

เป็นต้น

สำหรับการเคลื่อนไหวต่อสู้ทางความคิดที่เกิดขึ้นภายในขบวนการนักศึกษาเองได้แก่ การเกิดความต้องการในหมู่นักศึกษาที่จะแสวงหาอุดมการณ์ใหม่ที่จะนำมาแก้ปัญหาสังคมไทย เหตุผลดังกล่าวมาจากความผิดหวังต่อ "ประชาธิปไตย" แบบรัฐสภาที่ดำเนินอยู่และความล่าช้า และไม่มีประสิทธิภาพแบบศักดินาในวงราชการ และอุดมการณ์ใหม่ที่นักศึกษาค้นพบ คือ อุดมการณ์สังคมนิยม ซึ่งมีนัยกว้างๆ ว่า จุดมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์คือการรับใช้มวลชนทุกขั้ว ยาก มีชีวิตที่เรียบง่ายไม่เอาर्डเอาเปรียบผู้อื่น ต่อต้านรัฐที่กดขี่ สถาปนารัฐที่เป็นธรรม

การเผยแพร่ความคิดสังคมนิยมในแนวกว้าง และอย่างเปิดเผยในช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 ไม่ได้จำกัดอยู่กับนักศึกษาปัญญาชนกลุ่มเล็กๆ อย่างในช่วง 2490 อีกต่อไป หากได้ขยายไปในหมู่นักศึกษาปัญญาชนทั่วประเทศ โดยได้เกิดการหันกลับมาศึกษาและยึดมั่นในแนวคิดเกี่ยวกับ "ศิลปะเพื่อชีวิต" "ศิลปะเพื่อประชาชน" ซึ่งเป็นประเด็นที่ปัญญาชนก้าวหน้าช่วง ทศวรรษ 2490 เคยเสนอไว้ แต่ถูกปราบปรามในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ช่วงเวลาที่สังคมน กลับมาเปิดกว้างอีกครั้งจึงได้มีการเผยแพร่อย่างจริงจัง มีการนำนวนิยายแนวเพื่อชีวิต เช่น ปีศาจ, ความรักของวัลยา, แลไปข้างหน้า และหนังสือทฤษฎีศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน มาตีพิมพ์ใหม่ครั้งแล้วครั้งเล่า งานของจิตร ภูมิศักดิ์ เรื่อง โฉมหน้าศักดินาไทย ได้รับความ สนใจจากนักศึกษาปัญญาชนรุ่นใหม่อย่างมาก เป็นการเปิดมิติของการรับรู้อดีตใหม่ของ ปัญญาชนไทย

นอกจากนั้น การต่อสู้ตามแนวทางสังคมนิยมยังเป็นผลมาจากการที่พรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทยได้พยายามเข้าแทรกซึมขบวนการนักศึกษาหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และภายในปี 2518 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็มีอิทธิพลต่อขบวนการนักศึกษาทั้ง ความคิดและการจัดตั้ง การที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยสามารถเข้าแทรกซึมได้นั้น พร ภิรมย์ เอี่ยมธรรมอธิบายว่ามาจากหลายปัจจัย กล่าวคือ นักศึกษาปัญญาชนบางคนมองเห็นว่า

การเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นธรรมขึ้นได้ จะต้องอาศัยการปฏิบัติ พวกเขา mong ว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นองค์กรเดียวที่มีนโยบายต่อต้านรัฐอย่างจริงจัง เป็นระบบทั้งด้านอุดมการณ์ และการจัดตั้ง มีกองกำลังและบริเวณอิทธิพลของตน และเห็นตัวอย่างจากปัญญาชนอย่างจิตร ภูมิศักดิ์ซึ่งได้เลือกทางออกด้วยการเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ปัจจัยอีกประการหนึ่งคือ ความพยายามของสายจัดตั้งในเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยถือว่าขบวนการนักศึกษาเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญที่ต้องยึดกุม ลักษณะการแทรกซึมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย คือ เริ่มต้นจากการจัดตั้งปัญญาชนลูกจีนเข้าเป็นสมาชิกสันนิบาตเยาวชนประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นองค์กรมือขวาของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทำงานด้านขยายความคิดสังคมนิยมในหมู่เยาวชน³¹ เข้าแทรกซึมองค์กรนักศึกษา ยึดกุมอำนาจ กำหนดนโยบาย จัดตั้งนักศึกษาก้าวหน้าโดยใช้สายสัมพันธ์ส่วนตัวแบบเพื่อนฝูง ยกระดับทางการเมืองด้วยการตั้งกลุ่มศึกษาหนังสือก้าวหน้า เป็นต้น

ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2517 เป็นต้นมาจึงเป็นช่วงที่มีการเคลื่อนไหวโฆษณาความคิดสังคมนิยมอย่างมาก นอกจากมีการเสนอแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ระบอบสังคมนิยม ทั้งในทางยุทธศาสตร์และยุทธวิธีแล้ว แนวคิดดังกล่าวยังได้มีการเสนอกันในขบวนการนักศึกษาถึงหลักเกณฑ์ปฏิบัติตนในการเป็นนักปฏิวัติ ซึ่งได้เรียกร้องให้มีการเสียสละมากขึ้น ทั้งในเรื่องความคิดต่อชนชั้น ความรัก การรับใช้ส่วนรวม ทักษะต่อศัตรู และการวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง ในช่วงเวลาดังกล่าวมีการพิมพ์หนังสือจำนวนมากที่ส่งผลต่อความคิดในการเรียกร้องการเสียสละที่เพิ่มมากขึ้น เช่น ชีวิตคนเยาวชน (ไม่ปรากฏผู้แต่ง สถานที่พิมพ์ และเวลา) โลกทัศน์เยาวชนฉบับเสียงเยาวชน (อนุช อาภาภิรมย์ - 2518) เสริมทฤษฎี (หนังสือรวมบทความที่เคยลงตีพิมพ์ในนิตยสาร เสียงใหม่ ปี 2518 และ 2519) นอกจากนี้ เรื่องราวชีวิตของวีรชนในการปฏิวัติของประเทศสังคมนิยม ทั้งที่เป็นชีวิตจริงและนวนิยาย โดยเฉพาะจากประเทศจีน ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่และนำมาเป็นแบบอย่างในการเสียสละตัวเองเพื่อส่วนรวม

แนวความคิดดังกล่าวข้างต้น ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวในขบวนการนักศึกษาอย่างมาก คือ ได้มีการเรียกร้องให้ดัดแปลงการใช้ชีวิตของตนเอง หรือที่เรียกว่า ดัดแปลงชีวิตทัศน์ ซึ่งถือว่ สิ่งที่ต้องดัดแปลงนั้นคือปัญหาส่วนตัวที่เกิดขึ้น และทำให้ไม่สามารถรับใช้ประชาชนและเข้า

³¹ ไทยนิกร. 31 ธันวาคม 2523. อ้างถึงใน พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม. "ขบวนการประชาธิปไตยที่นำโดยนักศึกษาหลัง 14 ตุลาคม 2516 และความสัมพันธ์กับ พคท." ใน เอเชียปริทัศน์. 4.4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2526), หน้า 20.

* เช่น เรื่อง นายแพทย์นอร์แมน เบทูน สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แคนาดาที่เข้าไปช่วยพรรคคอมมิวนิสต์จีน ทำสงครามต่อต้านญี่ปุ่นโดยถือเอาภารกิจปลดแอกของประชาชนจีน และภารกิจของเขาเอง โดยปราศจากเจตนาที่เห็นแก่ตัวแม้แต่น้อย เรื่องของ จางซือเต๋อ สมาชิกคนหนึ่งของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ที่เสียสละตัวเองเพื่อการปฏิวัติประเทศจีนจนตัวตาย หรือที่เป็นนวนิยายในเรื่อง หยางกิ้นซือวีรชนอมตะ ซึ่งส่วนใหญ่แนวคิดที่ปฎิภาในเอกสารตีพิมพ์เหล่านี้จะเป็นการย้ำแนวคิดรับใช้ส่วนรวมอยู่เสมอ

ร่วมกับขบวนการนักศึกษาได้อย่างเต็มที่ ปัญหาเหล่านี้ ได้แก่ ปัญหาครอบครัว ปัญหาการเรียน ปัญหาความรัก ปัญหาอาชีพ และปัญหาสุขภาพ รวมกันเรียกว่า “สัมภาระ 5 ห่อ”³²

ปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นทำให้ ภาพพจน์ของขบวนการนักศึกษาในช่วงนี้มีลักษณะ ซ้ายจัด รุนแรง เกรดตรง ดิดคัมภีร์ ขาดความประนีประนอมเพื่อผลทางการเมือง ทำให้เกิดภาวะที่ถูกโดดเดี่ยวจากประชาชนส่วนใหญ่ ช่วงต้น พ.ศ. 2518เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในอินโดจีน เมื่อคอมมิวนิสต์ได้รับชัยชนะทั้งในเวียดนาม กัมพูชา และลาว ก่อให้เกิดความระแวงในหมู่นักเรียนชั้นปกครองว่าคอมมิวนิสต์ในไทยก็จะได้ชัยชนะในที่สุด ในภาวะเช่นนี้ทำให้ผู้นำเห็นความจำเป็นที่จะต้องปราบปรามด้วยกำลังและตอบโต้ทางความคิด

การปราบปรามด้วยกำลังของรัฐต่อขบวนการที่ท้าทายอำนาจรัฐ มีการใช้มาตรการรุนแรง เช่น การลอบสังหาร ตั้งแต่สิงหาคม 2517 ถึงกันยายน 2519 สมาชิกขบวนการก้าวหน้า 14 ตุลาคม ถูกลอบสังหารเป็นจำนวนมาก กล่าวคือ ผู้นำฆาตนาชาวไร่ 32 คน นักการเมือง 3 คน นักเรียนนักศึกษา 15 คน³³ การลงมือยังมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ อาทิ การขวางระเบิดในที่สาธารณะในเหตุการณ์วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2519 สำนักงานใหญ่ของพรรคพลังใหม่ในกรุงเทพฯถูกขวางระเบิดเพลิงเข้าใส่³⁴ และในวันที่ 21 มีนาคม 2519 มีเหตุการณ์ปะทะระเบิดใส่ขบวนเรียกร้องให้ถอนทหารสหรัฐอเมริกาออกจากประเทศไทย ระเบิดทำให้คนเสียชีวิตไป 4 คน และบาดเจ็บอีกมาก³⁵ กลุ่มที่ปฏิบัติงานแบบตอบโต้ด้วยการใช้กำลังได้แก่ กลุ่มกระทิงแดง ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดจากการแทรกแซงของหน่วยราชการในศูนย์กลางนักเรียนอาชีพแห่งประเทศไทย³⁶ โดยให้อาามิสสินจ้าง และสนับสนุนทางด้านอาวุธและเครื่องมือ ตลอดจนอิทธิพลต่างๆ แก่ นักเรียนอาชีพะบางคน เพื่อดำเนินการขัดขวางการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาซึ่งขึ้นตรงกับกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน โดยการควบคุมของ พล.อ.สุดสาย หัสติน นอกจากนี้ นักเรียนอาชีพะบางส่วนแล้ว ยังมีอดีตทหารรับจ้างบางคนร่วมอยู่ในกลุ่มด้วย เช่น หัวหน้าหน่วยเคลื่อนที่เร็วของกระทิงแดงที่ชื่อว่า ดู่ซึ่งเป็นอดีตทหาร ต่อมากลายเป็นทหารรับจ้าง เพราะไม่

³² บางครั้งเรียกกันว่า สัมภาระ 5 ห่อ โดยตัดปัญหาสุขภาพออกไป ดูรายละเอียดใน “ดัดแปลงชีวิตคนให้สอดคล้องกับโลกทัศน์” ใน จงเป็นอาทิตย์เมื่ออุทัย. ประมุนีเทศ.(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์, 2519), หน้า 129-140.

³³ ธนศ อภรณ์สุวรรณ. “ภาคผนวก: ผู้ถูกลอบสังหารทางการเมือง” ใน สังคมและการเมืองไทย.(พระนคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2521)

³⁴ Far Eastern Economic Review. 1976. February 27.

³⁵ ประชาชาติรายสัปดาห์ ฉบับที่ 22 (30 มีนาคม 2519) หน้า 1.

³⁶ การที่ศูนย์กลางนักเรียนอาชีพะแห่งประเทศไทย ถูกแทรกแซงนี้ ทำให้กลุ่มนักเรียนอาชีพะที่ไม่เห็นด้วย และมีความคิดที่ต้องการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม แยกตัวอิสระออกมาตั้งเป็นแนวร่วมอาชีพะเพื่อประชาชนขึ้น สามารถดูรายละเอียดใน “รายงานพิเศษว่าด้วยกระทิงแดง” อธิปไตย (15-21 มกราคม 2518) หน้า 8.

ชอบกฎวินัยข้อบังคับมากมายของกองทัพ แต่ชอบเครื่องแบบทหาร³⁷ กลุ่มนี้ตั้งขึ้นในราวปี 2517 จากความคิดเห็นที่ว่าความเคลื่อนไหวของนักศึกษาเป็นอันตรายต่อบ้านเมือง

แผนการแรกของกลุ่มกระทิงแดง ได้แก่ การตัด “หัว” ออกจาก “แขนและขา” หัวนั้นคือ บรรดานักศึกษามหาวิทยาลัย และแขนขาได้แก่นักเรียนอาชีวะ วิธีการนี้เป็นวิธีที่ทำลายพลัง หรือยับยั้งพลังของกลุ่มตรงข้ามได้³⁸

บทบาทที่ปรากฏออกมาของกลุ่มกระทิงแดง คือ การปฏิบัติการต่อต้านขบวนการ นักศึกษาอย่างรุนแรงและเปิดเผย เช่น การเข้าไปแจกแถลงการณ์โจมตีการชุมนุมต่อต้านการ กลับเข้ามาของจอมพลถนอม กิตติขจรที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ 28 ธันวาคม 2517 และปราศรัยใส่ฝูงชนพร้อมๆ กันหลายๆ จุด การบุกเผามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น

ในการตอบโต้ทางความคิด รัฐได้อาศัยวิธีการหลายอย่าง เพื่อแบ่งแยกสลายกำลัง และ โจมตีขบวนการนักศึกษา อันได้แก่ การใช้สื่อมวลชนทั้งที่เป็นของรัฐ และที่รัฐสามารถเข้า ควบคุมได้ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือโทรทัศน์ (โดยเฉพาะสื่อมวลชนสองประเภทหลัง รัฐควบคุมได้ทั้งหมด) เพื่อเป็นกระบอกเสียงในการสลายกำลังและโจมตี เช่น สถานีวิทยุยาน เกราเซ มีรายการ “เมืองไทยของเรา” ซึ่งพยายามสร้างภาพว่า นักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์ ปลูก ระดมผู้ฟังเห็นถึงภัยคอมมิวนิสต์ ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี กลยุทธ์ของคอมมิวนิสต์ เป็นต้น³⁹

กลุ่มที่ปฏิบัติงานแบบตอบโต้ทางความคิดที่สำคัญได้แก่ กลุ่มนวพล และกลุ่มลูกเสือ ชาวบ้าน เนื่องจากมีการระดมประชาชนมาเป็นฐานกำลังได้อย่างกว้างขวางมาก

กลุ่มนวพล เป็นขบวนการที่มุ่งตั้งขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นแกนประชาชน เพื่อสร้างความ มั่นคงของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ต่อต้านคอมมิวนิสต์ทางด้านการเมือง ขณะที่กอง อำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) ทำงานด้านการทหาร บุคคลที่มีส่วนช่วยตั้งกลุ่ม นวพลขึ้นมาได้แก่ นายทหารระดับสูงในกองทัพ กลุ่มนวพลตั้งเมื่อ พ.ศ. 2517 กลุ่มนวพลได้มีการตีความโครงสร้างของสังคมไทยเพื่อกำหนดแนวนโยบายในการดำเนินงาน โดยอธิบายว่า โครงสร้างของสังคมไทยขึ้นอยู่กับรากฐานสองประการ คือ วัตถุประสงค์⁴⁰ ความหมายก็คือ ชาติจะ อยู่รอดได้ต้องคงไว้ซึ่งสถาบันหลักคือ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ ทางด้าน

³⁷ เบนเนติก แอนเดอร์สัน. “6 ตุลาคม บทวิเคราะห์ความรุนแรง” ในคลื่นแห่งทศวรรษ หน้า 79. อ้างถึงใน คณินันต์ย ตั้งใจตรง.

“ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2516-2519: ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา แห่งประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 148.

³⁸ Norman Peagan, “Puntings from the Right,” *Far Eastern Economic Review*: 14. อ้างถึงใน คณินันต์ย ตั้งใจตรง.

“ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2516-2519: ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา แห่งประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 149.

³⁹ สายหยุด เกิดผลและสมชัย รักวิจิตร. *ยุทธศาสตร์เพื่อการดำรงอยู่ของชาติ*. (พระนคร: พิทักษ์ประชา, 2520), หน้า 96.

⁴⁰ “นวพล... เริ่มจากขวา,” *ประชาชาติ*. 2 (7 สิงหาคม 2518), หน้า 25.

สถาบันศาสนาในกลุ่มนพพล มีพระกิตติวุฒโฒภิกขุเป็นกำลังสำคัญในการเคลื่อนไหว ส่วนทางด้านสถาบันพระมหากษัตริย์ กลุ่มนพพลพยายามปลุกความรู้สึกจงรักภักดีในองค์พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์ ให้ประชาชนลุกขึ้นมาปกป้องให้พ้นภัยจากคอมมิวนิสต์ กำลังของกลุ่มนพพลมีตั้งแต่ข้าราชการผู้ใหญ่ทั้งที่เป็นทหารและพลเรือน พ่อค้า อาจารย์มหาวิทยาลัย ประชาชนทั่วไป

กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน เป็นกลุ่มทางการเมืองอีกกลุ่มหนึ่งที่ต่อต้านขบวนการนักศึกษา ซึ่งก่อตั้งเมื่อปี 2514 ด้วยวัตถุประสงค์ที่จะทำหน้าที่ติดตามและรวบรวมข่าวสารเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ และผู้ที่มีปฏิบัติการอันเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล มีลักษณะเป็นองค์กรกึ่งทหารที่เน้นการรักษาความมั่นคงในชนบท ต่อต้านคอมมิวนิสต์⁴¹ จำนวนคนที่เข้าร่วมเป็นลูกเสือชาวบ้านนั้น มีอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งคนหนุ่มสาวและคนสูงอายุจากองค์กรต่างๆ

บรรยากาศการเมืองที่รัฐเร่งตอบโต้ขบวนการนักศึกษาอย่างหนัก โดยเฉพาะช่วงต้นปี 2519 ถึงวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ไม่ว่าจะเป็นการใช้รายการของสถานีวิทยุ การใช้เพลงปลุกเร้าอารมณ์ประชาชนให้เกลียดชังนักศึกษาที่ดำเนินไปอย่างรุนแรง หรือการใช้กำลังในการตอบโต้ซึ่งปฏิบัติควบคู่กันนั้น ทำให้นักศึกษาหมดหวังต่อรัฐบาลและระบบการเมืองในเวลานั้นมากขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่า นโยบายในการตอบโต้ขบวนการนักศึกษาที่รัฐพยายามที่จะปฏิบัติด้วยความกลัวว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์จะเข้มแข็งและได้รับชัยชนะดังเช่นประเทศอื่นๆ ในอินโดจีน กลับมีส่วนทำให้ข้อเสนอในเรื่องสังคมนิยม และแนวทางในการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมตามแบบของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ทั้งจากหนังสือพ็อคเก็ต และสิ่งพิมพ์อื่นๆ และจากการชี้แนะของบุคคลในขบวนการดูมีน้ำหนักมากขึ้น ในสถานการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นนี้ สำหรับนักศึกษาในช่วงเวลานั้น การปฏิบัติการของรัฐทำให้เห็นถึงสภาพสังคมที่ไม่เป็นธรรมและรัฐยังใช้อำนาจเผด็จการอย่างเต็มที่ ขณะที่ฝ่ายเสนอความคิดสังคมนิยมนั้นได้โจมตีถึงจุดอ่อนของสภาพสังคมที่เป็นอยู่ และโฆษณาถึงแนวทางที่จะนำไปสู่สังคมใหม่ และสภาพของสังคมใหม่ในแบบแผนของสังคมนิยมที่ได้พยายามบอกว่า สังคมแบบนี้จะนำมาซึ่งความเท่าเทียมกัน และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชน คณึงนิตย์ ตั้งใจตรงจึงสรุปว่า นักศึกษาดกอยู่ในสภาพที่จะต้องเห็นคล้อยตาม และยอมรับความคิดสังคมนิยม⁴² แม้ว่าอาจจะมียุทธศาสตร์ในข้อสรุปหรือบทวิเคราะห์ของแนวความคิดที่มีอยู่ในหนังสือ หรือที่คนชี้แนะ แต่ในที่สุดพวกเขา ก็ได้รับความคิดสังคมนิยม และหันไปยืนอยู่ข้างฝ่ายคอมมิวนิสต์มากขึ้น ไม่ว่าเขาจะมีความเข้าใจต่อความคิดนั้นหรือไม่ก็ตาม

⁴¹ เบนเนติก แอนเดอร์สัน. "6 ตุลาคม บทวิเคราะห์ความรุนแรง" ใน คลื่นแห่งทศวรรษ หน้า 79. อ้างถึงใน คณึงนิตย์ ตั้งใจตรง. "ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2516-2519: ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 148.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.

ความเข้มข้นของการตอบโต้จากฝ่ายรัฐต่อขบวนการนักศึกษาปรากฏชัดและมากยิ่งขึ้น เป็นลำดับในช่วงเวลาระหว่างวันที่ 4 ถึงวันที่ 6 ตุลาคม 2519 กล่าวคือ ในวันจันทร์ที่ 4 ตุลาคม 2519 นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ชั้นปีที่ 2 ไม่ยอมเข้าห้องสอบ มาชุมนุมที่ลานโพธิ์ พร้อมทั้งมีการอภิปรายกรณีพระณอมกลับเข้าประเทศ ในเวลา 12.00 นาฬิกา มีการแสดงละครของชุมนุมนาฏศิลป์และการละคร เพื่อแสดงถึงความเหี้ยมโหดของการแขวนคอช่างไฟฟ้า นครปฐม หลังจากนั้นมีการประชุมนักศึกษาทั้งมหาวิทยาลัย มีมติออกมาว่า งดสอบ ต่อมาในเวลา 15.00 นาฬิกา ที่ท้องสนามหลวง ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยร่วมกับแนวร่วมต่อต้านเผด็จการฯ ชุมนุมประท้วงโจมตีรัฐบาลเรื่องที่ไม่ยอมดำเนินการกับพระณอม เวลา 19.30 นายสุธรรม แสงประทุม เลขานุการ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ประกาศเคลื่อนขบวนผู้ชุมนุมจากสนามหลวงเข้ามามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พร้อมทั้งประกาศว่าจะไม่สลายตัวจนกว่าพระณอมออกจากประเทศ หลังจากนั้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ประกาศปิดมหาวิทยาลัยไม่มีกำหนด

ต่อมาในวันอังคารที่ 5 ตุลาคม 2519 หนังสือพิมพ์ดาวสยามและบางกอกโพสต์ตีแพร่ภาพการแสดงละครของนักศึกษาเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม ว่าเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ พร้อมๆ ไปกับการแจ้งความที่สถานีตำรวจชนะสงครามว่า ให้จับกุมผู้แสดงละครหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ที่ลานโพธิ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในเวลาเดียวกันสถานีวิทยุยานเกราะ โดย พ.ท.อุทรา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา กล่าวเน้นเป็นระยะว่า การชุมนุมที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไม่ได้เป็นเรื่องต่อต้านพระณอม แต่เป็นเรื่องหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ต่อมาในเวลา 13.30 นาฬิกา นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงเดินทางมาสมทบที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 25 คันรถ

ในวันเดียวกันเวลา 17.30 นาฬิกา พ.ท.อุทรา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ประกาศให้คณะกรรมการวิทยุเสรีและผู้ก่อตั้งไปรวมตัวกันที่สถานีวิทยุยานเกราะเป็นการด่วน เวลา 18.00 นาฬิกา มีใบปลิวนัดลูกเสือชาวบ้านและผู้รักชาติทุกกลุ่มให้มาชุมนุมกันที่พระบรมรูปทรงม้า และให้เวลาผู้ชุมนุมภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถึงบ่ายสองโมงของวันที่ 6 ตุลาคม ให้สลายตัวและนำผู้แสดงมาลงโทษ ต่อมาเวลา 19.00 นาฬิกา ประชาชนลูกเสือชาวบ้านทุกรุ่นในกรุงเทพฯ ประชุมรวมกันที่กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน โดยมีจุดมุ่งหมายต่อต้านศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และผู้ที่อยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้ถึงที่สุด

ในเวลา 20.35 นาฬิกา ชมรมวิทยุเสรีออกมาประกาศว่า ได้มีบุคคลกลุ่มหนึ่งกระทำการก่อความไม่สงบในประเทศ โดยได้พยายามทำลายชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีการแต่งตั้งผู้แสดงละครให้คล้ายกับพระราชวงศ์ชั้นสูง จึงขอให้รัฐบาลดำเนินการโดยด่วน เพื่อป้องกันการณ์นองเลือด พร้อมทั้งแสดงให้เห็นว่าการต่อต้านพระณอมเป็นเพียงข้ออ้างในการชุมนุม แต่ความจริงคือต้องการทำลายชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ต่อมานายประยูร อัครบวร รองเลขาธิการ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย นำนายอภิรักษ์ บัวทะภักดี และนายวิโรจน์ ตั้ง

วานิชย์ ผู้แสดงละครมาแกลงข่าวในเวลา 21.30 นาฬิกา และกล่าวว่าการแสดงละครเป็นการแสดงให้เห็นถึงความโหดร้ายอันเนื่องมาจากการฆ่าแขวนคอพนักงานการไฟฟ้าที่จังหวัดนครปฐม โดยแต่งหน้าให้เหมือนศพ และเลือกทั้งสองเพราะตัวเล็ก ไม่ทำให้ต้นไม้หัก ต่อมาในเวลา 21.40 นาฬิกา ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีแกลงการณ์ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 มีใจความว่า รัฐบาลได้สั่งการให้ตำรวจดำเนินการกับผู้แสดงละครโดยให้นำมาลงโทษโดยด่วน จนกระทั่งเวลาเที่ยงคืนของวันที่ 5 ตุลาคม พล.ต.อ.ศรีสุข มหินทรเทพ อธิบดีกรมตำรวจเรียกประชุมตำรวจชั้นผู้ใหญ่ เพื่อเตรียมรับเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้น ขณะเดียวกันสถานีวิทยุยานเกราะและเรือชมรมวิทยุเสรีออกอากาศตลอดคืน เรียกร้องให้ประชาชนและลูกเสือชาวบ้านไปชุมนุมที่ลานพระบรมรูปทรงม้า เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลเร่งดำเนินการจับกุมผู้กระทำการหมิ่นพระราชวงศ์ชั้นสูงมาลงโทษ

ต่อมาเวลา 02.00 นาฬิกาของวันพุธที่ 6 ตุลาคม 2519 กลุ่มนวพลในนาม "ศูนย์ประสานงานประชาชน" ได้ออกแกลงการณ์ให้จับกรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยภายใน 72 ชั่วโมง และให้ดำเนินการเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยภายใน 24 ชั่วโมง มิเช่นนั้นจะดำเนินการขั้นเด็ดขาดเพื่อป้องกันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตามมาตรา 54 แห่งรัฐธรรมนูญ

เหตุการณ์การปราบปรามนักศึกษาเริ่มขึ้นในเวลา 05.30 นาฬิกา ระเบิดเอ็ม. 79 ลูกแรกตกลงมาในสนามฟุตบอลของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำให้มีผู้เสียชีวิตทันที 4 คน โหมฆบหนเวทีประกาศให้คนในสนามฟุตบอลอพยพขึ้นตึกบัญชาและตึกวารสารศาสตร์ ขณะที่เริ่มมีเสียงปืนจากฝั่งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และปืนไร้เสียงสะท้อนเข้ามาในสนามฟุตบอล ต่อมา นายสุธรรม แสงประทุม เลขาฯ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้ออกไปพบ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี ขณะที่เจ้าหน้าที่ตำรวจพยายามเข้าไปในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แต่ได้รับการสกัดกั้นออกมา กระทั่งในเวลา 07.00 นาฬิกา ประตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้านสนามหลวงถูกพังลงมาโดยรถโดยสาร 2 คัน ทำให้ทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน ลูกเสือชาวบ้าน และกลุ่มกระต๊องแดงบุกเข้ามาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำเร็จ โดยมีตำรวจคอมมานโดจากหน่วยปฏิบัติการพิเศษ (นปพ.) และตำรวจท้องที่ปิดล้อมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่อมาเวลา 08.10 นาฬิกา พล.ต.ต.เสนห์ สิทธิพันธุ์ สั่งการให้ตำรวจตระเวนชายแดนพร้อมอาวุธครบมือ บุกเข้าไปในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจับกุมนักศึกษาที่อยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการเผยแพร่ภาพนักศึกษาที่ถูกจับกุมจำนวนกว่า 3,000 คน นอนคว่ำหน้ากับพื้นสนามหญ้าทางโทรทัศน์ช่อง 9 ขณะนั้นทางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นายอเนก เหล่าธรรมทัศน์ นายกสโมสรมนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยออกมาเรียกร้องให้รัฐบาลชี้แจงเรื่องที่เกิดขึ้น และยืนยันให้ขับพระธนอมออกนอกประเทศ ต่อมาในเวลา 11.50 นาฬิกา นายกรัฐมนตรีได้มีคำสั่งตั้งกองบัญชาการรักษาความสงบเรียบร้อยขึ้นที่ทำเนียบรัฐบาล และรัฐบาลได้ออกแกลงการณ์สรุปเหตุการณ์ว่า

- 1) เจ้าหน้าที่ตำรวจได้จับผู้หมิ่นพระบรมเดชานุภาพได้แล้ว 6 คน
- 2) เจ้าหน้าที่ได้ควบคุมสถานการณ์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้แล้ว
- 3) รัฐบาลได้สั่งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจปราบปรามผู้กระทำผิดโดยเด็ดขาด

กระทั่งเวลา 18.00 นาฬิกาของวันที่ 6 ตุลาคม 2519 คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน นำโดย พล.ร.อ.สงัด ชะลออยู่ ประกาศยึดอำนาจการปกครองในที่สุด

เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ทำให้นิสิตนักศึกษาจำนวนมากตัดสินใจเข้าป่าไปร่วมต่อสู้ด้วยอาวุธกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเวลาต่อมา จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ได้กลายเป็นหมุดหมายสำคัญทางประวัติศาสตร์การเมืองของประเทศไทย ซึ่งนักศึกษามีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่ง นวนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในช่วง พ.ศ. 2511-2519 จึงได้หยิบยกนักศึกษามานำเสนอเป็นภาพตัวแทนสำคัญ โดยเนื้อหาในบทต่อไป ผู้วิจัยจะกล่าวถึงภาพตัวแทนของนักศึกษาในนวนิยายไทยอย่างละเอียด

2.2 ภูมิหลังเกี่ยวกับตัวบทของนวนิยายและผู้ประพันธ์

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับภูมิหลังจะทำให้เกิดความเข้าใจต่อดัชนีบทและผู้ประพันธ์มากขึ้น ว่านวนิยายแต่ละเรื่องถูกสร้างและนำเสนอผ่านบริบททางสังคมอย่างไร และผ่านทัศนคติต่อขบวนการนักศึกษาของผู้ประพันธ์แต่ละเรื่องอย่างไร

2.2.1 บริบทของการประพันธ์และเรื่องย่อของนวนิยาย

1. ทับถวิล ของ ศติพงศ์ ประไพ ดีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร "สกุลไทย" ประมาณพ.ศ.2516-2517 (ฉบับพิมพ์รวมเล่ม พ.ศ. 2522) นวนิยายเรื่องนี้มีเรื่องย่อดังนี้

บุณฑริกา เป็นนักศึกษาวิทยาลัยฝึกหัดครูที่สนใจในกิจกรรมนักศึกษาและสังคมนการเมืองสมัยก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เธอมาทำงานสอนพิเศษลูกสาวที่กำลังเรียนชั้นม.ศ. 1 ของวิม เจ้าของบ้านจัดสรรใหญ่โตที่ชื่อ "ทับถวิล" โดยเรียกค่าสอนสูงเท่ากับอาจารย์ระดับปริญญาเอกเพื่อหาเงินเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา บุณฑริกามีปัญหาทางบ้านจากการที่พ่อแต่งงานใหม่และแม่เลี้ยงไม่ยอมให้บุณฑริกาเรียนต่อ จึงจะจับแต่งงานกับเสียชายหมู บุณฑริกาจึงขอพ่อหนีมาเรียนต่อ และหาทางทำงานพิเศษเลี้ยงตัวเอง พร้อมกับทำกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาไปด้วย ระหว่างที่เข้ามาทำงานสอนหนังสือที่บ้านทับถวิลบุณฑริกาได้พบวันนิวัติ น้องชายของวิม ที่พยายามสานสัมพันธ์กับบุณฑริกาแต่บุณฑริกาไม่สนใจ วันนิวัติจึงจ้างเพื่อนเพลย์บอยมาตามจีบบุณฑริกา เพราะต้องการเอาชนะ แต่ก็ไม่สำเร็จ ต่อมาเขา

วางแผนจะปล้ำบุณฑริกเอง ซึ่งปรากฏว่าล้มเหลวและถูกวิมต่อว่า วิมพยายามจะรับผิดชอบ โดยขอบุณฑริกแต่งงาน และส่วนหนึ่งเพราะอยากให้ลูกสาวมีแม่คอยดูแล แต่สุดท้ายบุณฑริกตอบปฏิเสธ เพราะเชื่อว่าเธอกับวิมมีความคิดทางการเมืองและสังคมไม่เหมือนกัน บุณฑริกเลือกคบหากับเการพ เพื่อนนักศึกษาชายร่วมอุดมการณ์เดียวกันเพื่อจะเดินไปร่วมกันบนเส้นทางที่ช่วยเหลือนวลชน

2. พ่อข้ายเพิ่งจะยิ้ม ของ สันติ ชูธรรม ตีพิมพ์ครั้งแรกในวารสาร“ศูนย์” พ.ศ. 2517 (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2541) มีเรื่องย่อดังนี้

กึ่ง เป็นลูกชายคนที่สองของครอบครัว เกิดเมื่อปีพ.ศ. 2500 มีพี่ชายชื่อหวัง พ่อของเขาเป็นทนายความ ศิษย์เก่าของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เคยติดคุกในคดีกบฏสันติภาพ เมื่อมีลูกจึงตั้งชื่อว่า หวัง และกึ่ง หมายถึง ในชีวิตนี้ขอให้ความหวังเป็นจริงเพียงกึ่งหนึ่งก็พอใจแล้ว พ่อของกึ่งเป็นคนยิ้มยากขณะที่แม่ยิ้มเก่ง เพราะเป็นแม่ค้าขายข้าวแกง กึ่งเรียนไม่เก่งจึงเรียนต่ออาชีวะ ขณะที่หวังเรียนเก่งได้เรียนต่อธรรมศาสตร์ จึงดูเหมือนว่าพ่อรักหวังมากกว่า ในตอนแรกกึ่งเป็นเพียงนักเรียนที่ชอบมีเรื่องมีราวติดกันกับพวกนักเรียนอาชีวะต่างสถาบันกัน จึงทำให้พ่อเอือมระอามากขึ้น จนวันหนึ่งพ่อเรียกกึ่งมาสั่งสอนว่า ศัตรูที่แท้จริงของกึ่งและทุกคนคือทหาราชไม่ใช่คนไทยด้วยกัน กึ่งจึงหันมาสนใจการเมือง ขณะที่หวังเข้าเรียนในธรรมศาสตร์แต่กลับไม่สนใจเรื่องการบ้านการเมือง ทั้งยังเชื่อตามพนักงานในมหาวิทยาลัยว่าพ่อตัวเองไม่มีความสำคัญ เรียนหนังสือซ้ำเพราะมัวทำกิจกรรม ช่วงก่อน 14 ตุลา 16 เพื่อนหญิงของหวัง ชื่อสุดาทิพย์ มาสัมภาษณ์พ่อทำให้กึ่งได้ฟังเรื่องราวของนักศึกษาสมัยพ่อและนักศึกษาสมัยของสุดาทิพย์ เมื่อเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 กึ่งได้เข้าร่วมต่อสู้ด้วย โดยเพื่อนที่ชื่อปลอบเสียชีวิตและกึ่งขาพิการ เหตุการณ์ทางการเมืองดังกล่าวเป็นจุดพลิกผันของเรื่อง ทำให้หวังที่โดนพ่อตำและดบหน้าเพราะไม่เข้าร่วมต่อสู้ต้องออกจากบ้านไป หลังเหตุการณ์กึ่งเป็นวีรชนที่ชาวบ้านนิยมยินดีด้วย ส่วนหวังเปลี่ยนแปลงทัศนคติหันมาสนใจการเมืองและออกเดินทางสู่ชนบทเพื่อเผยแพร่ประชาธิปไตยตามนโยบายของนายทศ สัจญา ธรรมศักดิ์ หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา เป็นครั้งแรกที่กึ่งได้เห็นพ่อยิ้มทั้งใบหน้า ซึ่งเป็นเรื่องที่กึ่งดีใจที่สุด ต่อมากึ่งเข้าทำงานในบริษัทรถยนต์ของญี่ปุ่น ที่มีเจ้านายชื่อ สกล แต่หลังเหตุการณ์ไม่นาน ภาพนักศึกษาในสายตาของประชาชนเริ่มเปลี่ยนไป โดยเฉพาะต่อกลุ่มนักเรียนอาชีวะ ที่มีผู้อยู่เบื้องหลังยุยงให้กลุ่มเลือดอาชีวะคอยขัดขวางและต่อต้านการทำงานของขบวนการนักศึกษา เพื่อนอาชีวะของกึ่งอย่างเต็มและชอบไปเข้าร่วมกลุ่มดังกล่าว กึ่งถูกให้ออกจากงานเพราะไม่เข้าร่วมกลุ่มดังกล่าว หลังการเลือกตั้งเดือนเมษายน 2519 พ่อเริ่มไม่ยิ้มอีกครั้งหนึ่ง กึ่งจึงได้แต่หวังว่าพ่อจะได้กลับมายิ้มอีกในอนาคต

3. ลมที่เปลี่ยนทาง ของ กฤษณา อโศกสิน ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร “ลลนา” พ.ศ. 2518 (พิมพ์รวมเล่มโดยสำนักพิมพ์บำรุงสาส์น ม.ป.ป.) โดยมีเรื่องย่อดังนี้

ธุม หนายความหนุ่มมาจากครอบครัวผู้มีรายได้น้อย อาศัยอยู่ในบ้านไม้เก่าๆ ท้ายซอย และทำงานอยู่กับบรรณรักษ์หัวหน้าสำนักงานหนายความผู้สนใจการเมืองแบบเลื่อนลอย ไม่จริงจัง ธุมรู้จักมักคุ้นกับครอบครัวของไพสิฐ และสติ รมดี เศรษฐีเจ้าของตึกใหญ่หน้าปากซอย เพราะเป็นเพื่อนเรียนมหาวิทยาลัยรุ่นเดียวกับอันวิดากลูกสาวของบ้านดังกล่าว ธุมเป็นคนหนุ่มที่หัวก้าวหน้า มีเหตุผล มีความคิดทางการเมืองในลักษณะเป็นกลางเช่นเดียวกับอันวิด และสติ ครอบครัวของไพสิฐกับสติมีเรื่องบาดหมางกับครอบครัวน้องชาย คือ ไพเศษ และวรรณราย ด้วยปัญหาเรื่องที่ดิน และความเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกัน โดยไพเศษและวรรณราย มักวางตัวแบบศักดิ์นา มีความคิดทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม ไม่พอใจการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของคนหนุ่มสาวในช่วงเวลานั้น

ภิรมยา หรือเหมียว ลูกสาวของไพเศษกับวรรณรายที่มีโอกาสได้ไปเรียนหนังสือเมืองนอกมีความคิดตรงข้ามกับบิดามารดา เธอทำตัวแบบสามัญชนและมีความคิดก้าวหน้าแบบคนหนุ่มสาวทั่วไป ภิรมยารักและตั้งใจจะแต่งงานกับแคน คงวิทย์ หัวหน้าฝ่ายข่าวในประเทศของนิตยสารการเมืองฝ่ายซ้ายฉบับหนึ่ง ความรักของภิรมยากับแคนประสบอุปสรรคด้วยเรื่องความแตกต่างด้านความคิดทางการเมืองเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะบิดามารดาของภิรมยารังเกียจว่าแคนเป็นนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายซ้าย และมีแฟนเป็นคนชนบทยากจนในภาคอีสาน

อุปสรรคความรักของภิรมยาทำให้ครอบครัวของไพสิฐและไพเศษกลับมาคืนดีกันอีกครั้ง ทั้งนี้เพราะภิรมยายึดเอาครอบครัวของลุงกับป้าเป็นที่ปรึกษา ส่วนไพเศษกับวรรณราย เมื่อเห็นว่าไม่สามารถพูดให้ภิรมยาเข้าใจได้จึงขอร้องให้ไพสิฐและสติช่วยเกลี้ยกล่อมให้ภิรมยาลดทิฐิลง ธุมมีส่วนเข้ามาช่วยแก้ปัญหา เพราะแคนเป็นเพื่อนสนิทกับธาร น้องชายของธุม ธาร เป็นนักศึกษาในระดับอุดมศึกษารุ่นเดียวกับบรรณพ หรือไต๋ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์วรพัฒน์ ทั้งคู่อยู่ในกลุ่มนักศึกษาที่ออกมาทำกิจกรรมทางการเมืองผ่านการแสดงละครการเมืองและไต๋ตกเป็นเหยื่อของการปราบปรามในบริเวณที่แสดงละครจนเสียชีวิต

ต่อมาปัญหาความรักของภิรมยากับแคนยุติได้ หลังจากเกิดเหตุผู้ร้ายจับตัวภิรมยาไปเรียกค่าไถ่ แคนร่วมมือกับตำรวจวางแผนช่วยภิรมยากลับมาได้อย่างปลอดภัย ไพเศษและวรรณรายเห็นความดีในตัวแคน ยินดีจะยกลูกสาวให้ ส่วนภิรมยาและแคนเห็นคุณค่าของความรักที่บิดามารดามีต่อลูก ยอมลดทิฐิที่จะเอาชนะผู้ใหญ่ มุ่งทำงานเพื่อสร้างฐานะ ยกเลิกความคิดที่จะแต่งงานกันเองด้วยเหตุผลของอุดมคติอันเลื่อนลอยเช่นที่ผ่านมา

ท้ายเรื่องผู้ประพันธ์กล่าวถึงการสูญเสียชีวิตลาวให้แก่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2518 ทำให้คนไทยหวาดวิตกว่าประเทศไทยจะกลายเป็นคอมมิวนิสต์เหมือนกัมพูชา เวียดนาม และลาว

4. แผ่นดินเดียวกัน ของ รพีพร ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ “รวมประชาชาติ” พ.ศ. 2519 (ฉบับพิมพ์รวมเล่ม พ.ศ. 2519) มีเรื่องย่อดังนี้

นิสิตนักศึกษา 4 คน คือ เจนจิต, แจ้ง บุญปักษ์, บุญสุข ชันกระโทก และสุพจน์ เป็นเพื่อนร่วมชะตากรรมในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ในขณะนั้น เจนจิตเป็นนิสิตคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 1 แจ้งเป็นนักศึกษานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ 3 บุญสุข เป็นนักเรียนอาชีวศึกษา สุพจน์เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยเช่นเดียวกับ แจ้ง

ก่อนเกิดเหตุการณ์นองเลือด 14 ตุลา 16 แจ้งเป็นหนึ่งในผู้ต้องหา 13 คนที่ถูกจับเพราะแจกใบปลิวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ในเหตุการณ์นั้น แจ้งเป็นผู้นำบุญสุขที่ถูกยิงจนขาพิการ และสุพจน์ที่ถูกยิงเฉียดไหล่ส่งโรงพยาบาล หลังเหตุการณ์ครั้งนั้นผ่านไป 2 ปีกว่า ทั้ง 3 คนคือ แจ้ง สุพจน์ และบุญสุขต่างแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพ ยกเว้นเจนจิตคนเดียวที่กำลังศึกษาปีสุดท้าย และมีโอกาสพบสุพจน์อยู่บ้าง สุพจน์แวะเวียนไปหาเจนจิต เพราะหลงรักเธอ ส่วนแจ้งติดต่อกับเจนจิตทางจดหมายและไปมาหาสู่บ้างเป็นครั้งคราว เขามีความพอใจในตัวเจนจิตเช่นกัน แต่ไม่ได้แสดงออกชัดเจนเช่นสุพจน์ เจนจิตพบว่าชั่วระยะเวลา 2 ปีกว่าที่ผ่านมา เพื่อนของเธอทั้ง 2 คือ สุพจน์และแจ้ง มีความแตกต่างในด้านความคิดชนิดตรงกันข้าม จนแทบไม่น่าเชื่อว่าคนทั้งสองจะเคยร่วมต่อสู้ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มาด้วยกัน

สุพจน์ทำงานในบริษัทธุรกิจการเงิน (ทรัสต์) ประกอบกับฐานะครอบครัวร่ำรวย ทำให้ก้าวสู่ตำแหน่งบริหารอย่างรวดเร็ว เขาดำเนินชีวิตแบบนักธุรกิจเต็มตัว เป็นนายทุนหน้าเลือด ขาดมนุษยธรรม ในการเลือกตั้ง 4 เมษายน 2518 สุพจน์สมัคร สส. ทางภาคเหนือและได้รับการเลือกตั้ง เพราะยอมเสียเงินเป็นค่าใช้จ่ายครั้งนั้นถึง 4 ล้านบาท ส่วนแจ้งประกอบอาชีพเป็นทนายความที่บ้านเกิด จังหวัดชุมพร รับว่าความให้กับผู้ไม่ได้รับความเป็นธรรม จนทางราชการเพ่งเล็งว่าเขาเป็นนักปลุกระดมมวลชน แจ้งถูกจับเมื่อกลางปี พ.ศ. 2518 ด้วยข้อหากระทำการอันเป็นคอมมิวนิสต์ แต่ก็ถูกปล่อยในที่สุด หลังจากได้รับอิสรภาพไม่นานก็ถูกลอบยิงเกือบเอาชีวิตไม่รอด แจ้งจึงตัดสินใจชวนบุญสุข ซึ่งผิดหวังจากการกลับไปประกอบอาชีพเกษตรกรรมและทำงานโรงงานในแถบบ้านเกิดที่นครราชสีมาเข้าป่า ก่อนออกเดินทางแจ้งได้เข้ามาพบเจนจิต ทั้งสองสารภาพรักกัน

ความรักของแจ้งที่มีต่อเจนจิต แตกต่างจากความรักของเจนจิตที่มีต่อแจ้ง แจ้งมีความรักแบบอุดมคติ เขาปรารถนาใช้ชีวิตรักดำเนินควบคู่กับการเสียสละเพื่อส่วนรวม แต่เจนจิตรักแจ้งแบบหนุ่มสาวทั่วไป เธอปรารถนาให้ความรักเป็นรูปเป็นร่าง ใช้ชีวิตคู่เพื่อสร้างสรรค์ครอบครัวต่อไป เจนจิตมาจากครอบครัวของชนชั้นกลางที่มีฐานะค่อนข้างดี มีความอบอุ่นและความพร้อมหน้าของครอบครัว การบอกรักของแจ้งและชักชวนให้เธออุทิศตนทำงานให้กับมวลชน ทำให้เธอลังเลใจมาก หลังจบการศึกษาแล้ว เจนจิตได้รับการช่วยเหลือและสนับสนุนจากสุพจน์ให้มาทำงานที่ธนาคารแห่งหนึ่ง ต่อมาวันหนึ่งเธอมีโอกาสดำเนินงาน นักเรียน

อาชีพที่เคยร่วมต่อสู้ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มาด้วยกัน สมานบอกข่าวของแจ้และบุญสุขว่า ทั้งสองขึ้นเขาไปอยู่กับ พคท. แล้ว สมานได้ช่วยคลายความลังเลใจของเจนจิต โดยพูดถึงความเหมาะสมว่าหากคนหนุ่มสาวไต่ยังไม่มีการต้องรับผิดชอบครอบครัว ก็น่าที่จะเสียสละความสุขส่วนตัวให้กับมวลชน หลังจากได้พบสมานวันนั้น เจนจิตมีโอกาสดูพบกับมารดาของแจ้และชาวบ้านจากชุมพร ได้บอกข่าวว่าการสร้างโรงเรียนใกล้เสร็จแล้ว และชักชวนให้เธอไปเป็นครูใหญ่ตามที่แจ้เคยบอกชาวบ้านไว้

เจนจิต ขวนจิตรา น้องสาวไปดูสภาพความเป็นจริงในวันหยุดของสัปดาห์นั้น เมื่อได้เห็นหน้าใจ ความตั้งใจของชาวบ้านและความน่าสงสารของเด็ก ๆ เจนจิตจึงตัดสินใจลาออกจากงานและจากครอบครัวที่อบอุ่น เป็นครูสอนหนังสือในชนบท ตามปณิธานของแจ้

5. ดาวแดง ของ อาริตา ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร "ตรุณี" พ.ศ. 2519 (ฉบับพิมพ์รวมเล่ม พ.ศ.2520) มีเรื่องย่อดังนี้

ดารา เป็นนักศึกษาหญิงชาวเวียดนามที่เข้าเรียนด้านการปกครองในมหาวิทยาลัยแถวท่าพระจันทร์เพื่อประโยชน์ภายหลังของกลุ่มตน (ญวน) ดาราเป็นฝ่าย "ซ้าย" ที่มาหลงรักเขตต์ นักศึกษาวิชาปกครองรุ่นพี่ที่มีความคิดขวาจัด เนื่องมาจากการสูญเสียพี่ชายไปกับการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ ต่อมาภาควิชาการปกครองมีการจัดไปออกค่าย เขตต์ซึ่งเป็นประธานเลือกไปลงพื้นที่ใกล้คอมมูนของดารา เพื่อหวังใช้ดาราเป็นตัวแทนเข้าไปถึงบริเวณที่ตั้งของคอมมูนดังกล่าว ในขณะที่เดียวกัน ดาราก็กว้างแผนกำจัดศตินะ หญิงสาวที่เขตต์หลงรัก โดยยืมมือของบุญมีซึ่งเป็นลูกน้องจากคอมมูนของดารา ระหว่างออกค่ายเขตต์วางแผนหลอกดาราว่าเขารักดาราเพื่อให้หลงเชื่อใจ ต่อมาดาราทำแผนที่ที่ทางคอมมูนต้องการหาย แล้วศตินะเป็นคนเก็บไว้ได้ เมื่อเกิดการโจมตีหมู่บ้านที่นักศึกษาออกไปทำค่าย เจ้าหน้าที่จึงขอให้ส่งนักศึกษาบางส่วนเดินทางกลับไปก่อน ระหว่างทางกลับบุญมีพาพวกมาชุมนุมโจมตีนักศึกษาจนเสียชีวิตทั้งคันรถ เหลือเพียงศตินะที่ออกมาเดินนอกรถ ต่อมาตะวัน ซึ่งเป็นพี่ชายต่างมารดาของดาราและเป็นรุ่นพี่วิชาการปกครองของเขตต์ช่วยศตินะไว้ แต่ต้องติดอยู่ด้วยกันในถ้ำนานหลายเดือนเพราะน้ำท่วมปากทางและศตินะได้รับบาดเจ็บ

ระหว่างนั้นเขตต์กลับมาเรียนและตั้งใจจะกลับไปทำงานที่นั่นอีก ในฐานะปลัดอำเภอ เมื่อดารากลับมากรุงเทพฯ บุญมีมาทวงรางวัลด้วยการข่มขืนดารา ทำให้ดาราเจ็บแค้นอย่างมาก ต่อมาเมื่อศตินะกลับมาอย่างปลอดภัยแล้ว เขตต์หันกลับไปสนใจศตินะอีกครั้ง ทำให้ดาราตัดสินใจระบายความแค้นด้วยการฆ่าบุญมีและหนีกลับคอมมูนของครอบครัวที่จังหวัดนครพนม ต่อมาเมื่อเขตต์จบการศึกษาได้ไปเป็นปลัดอำเภอที่นครพนม หลังจากรู้ว่าศตินะรักกับตะวัน เขตต์จึงตัดสินใจนำกำลังเข้าปราบปรามคอมมูนของดารา โดยอาศัยแผนที่ที่ศตินะเก็บได้ เขตต์แลกชีวิตกับดาราและพ่อของตะวัน เขตต์ตายในฐานะของวีรบุรุษ หลังจากนั้น

ตะวันได้ขอเป็นลูกชายของพันตรีอนุสรณ์ พ่อของเขตต์ เพื่อทดแทนเขตต์ที่เสียชีวิต และแทนพ่อของเขาที่ตายไปในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ของเขตต์

6. เทียนส่องแสง ของ ดวงใจ ดีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร "สตรีสาร" พ.ศ. 2520 (ฉบับพิมพ์รวมเล่ม พ.ศ. 2520) มีเรื่องย่อดังนี้

ทอแสง อดีตเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่เพิ่งเกษียณอายุ เป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารีมองโลกในแง่ดีเสมอ ทอแสงได้มีโอกาสรู้จักกับสนทิต นักศึกษาหนุ่ม หัวก้าวหน้า ผู้มาจากครอบครัวชาวชนบทในภาคอีสาน และมณฑล นักศึกษาหญิงที่ไม่สนใจในการทำกิจกรรมของนักศึกษา ต่อมาสนทิตถูกจับเนื่องจากเข้าร่วมชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ทอแสงเห็นว่าสนทิตยากจน ไม่มีญาติที่น้องในกรุงเทพฯ จึงนำโฉนดบ้านเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเพื่อช่วยประกันตัวสนทิตออกมา หลังจากประกันตัวสนทิตออกมาแล้ว ทอแสงพาสนทิตมาพักที่บ้าน ทั้งสองสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนคติซึ่งกันและกัน สนทิตไม่พอใจการสนทนากับทอแสงในวันนั้นมาก เพราะเห็นว่าทอแสงอยู่คนละวัยกับตน และมีความคิดแบบคนหัวเก่า ไม่ทันสมัย สนทิตจึงหนีออกจากบ้านทอแสงในคืนนั้น โดยคิดจะไม่กลับมาพบทอแสงอีก สนทิตกลับไปหาหลวงลุงที่วัด และได้ทราบข่าวว่าแม่ของตนป่วยต้องเข้ารับการผ่าตัด สนทิตจึงเดินทางกลับบ้านที่ต่างจังหวัด

การหายตัวไปของสนทิต สร้างความไม่สบายใจกับทอแสงมาก เพราะหากสนทิตหนีไปโฉนดบ้านทอแสงจะถูกยึด กอปรกับกอบลาภ ลูกสาวของทอแสงต้องการนำโฉนดไปจำนองธนาคารเพื่อกู้เงินมาต่อเติมบ้าน ทำให้ทอแสงไม่สบายใจยิ่งขึ้น ทอแสงพยายามตามหาสนทิต ทั้งๆ ที่ตนเองก็ไม่ได้มีเวลาว่างจากการเลี้ยงหลาน ในที่สุดสนทิตได้กลับมาพบทอแสงหลังจากที่เขาได้เดินทางกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ที่ต่างจังหวัด และพบว่าคนในต่างจังหวัดไม่เข้าใจคนรุ่นใหม่มากกว่าทอแสง และเมื่อหลวงลุงรู้เรื่องการที่ทอแสงช่วยเหลือสนทิต จึงสั่งสอนให้สนทิตรู้จักรับผิดชอบ และเห็นใจผู้มีพระคุณ มณฑลได้เรียนจบและออกไปทำงานเลี้ยงตัวเอง ในขณะที่สนทิตต้องกลับไปเรียนต่อ พร้อมกับความเข้าใจจากคำสอนของทอแสงว่า นักศึกษายังไม่สามารถเป็นผู้นำสังคมได้

7. ผู้เป็นที่รัก...นิรันดร์ ของ สีฟ้า ดีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร ลลนา ปี พ.ศ. 2522 มีเรื่องย่อดังนี้

อนันท์ นิรันดร์ เป็นลูกชายของตระกูลใหญ่โตในสังคม เข้าเรียนในมหาวิทยาลัย แล้วได้รู้จักสนิทสนมกับกล้า แก่นสี่สุกทำให้หลายคนเข้าใจว่าทั้งสองคนเป็นคู่รัก (เพศเดียวกัน) เมื่อนันท์อยู่ปีสาม พิชชา ลูกสาวของตระกูลใหญ่โตในสังคมได้เข้ามาเรียนปีหนึ่ง ความสนใจของพิชชาที่มีต่ออนันท์ทำให้พิชชาพยายามเข้าไปทำความรู้จัก โดยไปออกค่ายอาสาพัฒนาฯ

หรือคอยสังเกตการณ์ดูการรณรงค์ต่อต้านการใช้สินค้าฟุ่มเฟือยของต่างประเทศซึ่งเป็นกิจกรรมของนักศึกษาอย่างกล้าและอนันท์ ในเหตุการณ์สำคัญคือการชุมนุมต่อต้านการกลับมาของจอมพลถนอมก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 อนันท์เข้าร่วมชุมนุมกับนักศึกษาคนอื่นๆ แต่ในวันก่อนเกิดเหตุการณ์การปราบปรามเขาถูกบังคับให้เดินทางไปญี่ปุ่นกับพ่อ ทำให้ได้อันท์ได้แต่ติดตามเหตุการณ์จากหนังสือพิมพ์และภาพข่าวจากต่างประเทศ เมื่ออนันท์กลับมาแล้วจึงทราบว่า กล้าเสียชีวิตในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 รวมทั้งเพื่อนอีกหลายคนที่ยังมีชีวิตและหนีหายไป หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว ความสับสนทำให้อันท์ไม่สามารถเข้าเรียนต่อ และได้ตัดสินใจออกบวช แต่เมื่อพบว่าไม่ใช่ทางออก เขาจึงสึกออกมาทำงานหนังสือพิมพ์ทำให้มีโอกาสได้ไปทำข่าวความขัดแย้งผลประโยชน์ในต่างจังหวัด และทำให้อันท์ถูกยิงเสียชีวิตด้วยความเข้าใจผิดในที่สุด

8. แต่ความรักอันงดงาม ของ วิสา คัญทัพ พิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2524 มีเรื่องย่อดังนี้

พัต เพียงสุกน ชายหนุ่มจากต่างจังหวัดเข้ามาศึกษาในวิทยาลัยเพาะช่าง พัตได้รู้จักกับนก ตั้งแต่สมัยยังเรียนเพาะช่างและคบหากัน พัตคิดเสมอว่าความรักต้องประกอบด้วยความต้องการทางร่างกายด้วย และพยายามบอกและแสดงออกกับนก และนกร้องเกือบตกเป็นของพัตในคืนที่พัตเมาเหล้า แต่ได้ดำ เพื่อนร่วมบ้านเช่าของพัตทูปผาห้องเรียกสติพัตกลับมาได้เสียก่อน

ต่อมาเมื่อนกจะไปเรียนต่ออเมริกา พัตมีโอกาสได้ใกล้ชิดกับนิภา นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ และนิภาเป็นคนสนับสนุนให้พัตขึ้นเล่นดนตรีต่อหน้าผู้เข้าร่วมชุมนุมต่อต้านกฎหมายรวบอำนาจศาลในช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเข้าร่วมเหตุการณ์ต่างๆ ของนักศึกษาไปจนถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ต่อมาภายหลังเหตุการณ์นิภาได้เป็นอาจารย์ในระดับมหาวิทยาลัย และพานักศึกษาจากรามคำแหงไปพบพัตเพื่อชวนวงดนตรีของพัต ซึ่งประกอบด้วย ดำ บุญมัน และแนน ไปเล่นตามงานมหาวิทยาลัยในช่วง 13-15 ตุลาคม 2517 ทำให้พัตได้พบกับพรรณ พรรณหลงรักแนน แต่เข้ามาสนิทกับพัต เพราะไม่อยากจะให้ใครรู้ความจริง ต่อมาพัตได้ไปเล่นดนตรีออกรายการโทรทัศน์จนทำให้รายการถูกปิด วงดนตรีของพัตจึงตัดสินใจไปเดินสายต่างจังหวัดทางอีสาน โดยมีน้องสาวของพัตและพรรณไปด้วย คืนที่ทุกคนเมาหลับ พัตเข้าหาพรรณและมีความสัมพันธ์กัน เมื่อดำทราบเรื่องนี้ เขายอมรับการกระทำของพัตไม่ได้และการตระเวนเดินทางต่างจังหวัดล้มเลิก และวงแตกในที่สุด

ต่อมาพรรณท้อง ทั้งสองตัดสินใจมีลูกด้วยกัน ส่วนนกเดินทางกลับมาจากอเมริกาช่วงเดียวกับที่จอมพลถนอมกลับมาเมื่อปีพ.ศ.2519 นกเข้าใจความสัมพันธ์ของพัตและพรรณเป็นอย่างดี การกลับมาของนกทำให้พัตได้คิดเปรียบเทียบความรักที่ตนมีต่อนกและพรรณว่าพรรณมีความเข้าใจอุดมการณ์การทำงานและการเสียสละเพื่อมวลชนของตนมากกว่า

นก และความรักที่มีต่อพรรณทำให้พัดสามารถเขียนเพลงเกี่ยวกับความรักที่แต่งค้างไว้นานได้สำเร็จ ซึ่งก็คือเพลง แต่ความรักอันงดงาม ที่มีเนื้อหาว่าด้วยความรักที่งดงามคือความรักที่สนับสนุนและส่งเสริมมวลชน

9. ด้วยรักแห่งอุดมการ ของ วัฒน์ วรรณยางกูร พิมพ์รวมเล่มครั้งแรก

พ.ศ.2524 มีเรื่องย่อดังนี้

พิน บางพูด ระลึกถึงเหตุการณ์ที่ทำให้เขาต้องเข้าป่า เริ่มตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ในวันที่เขาอายุ 21 ปี ยังไม่ได้เข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยเปิดในกรุงเทพฯ พิน ได้ขึ้นไฮปาร์คและได้รู้จักนิตา ซึ่งเป็นความรักครั้งแรกของพิน ความรักของเขากับนิตาเป็นความรักที่ผิดหวังเพราะนิตาเชื่อว่าการทำงานเพื่อมวลชนยังไม่ควรมีความรัก ต่อมาพินรักกับเป็ลซึ่งเป็นเพื่อนสมัยเรียนมัธยมศึกษา เป็ลเป็นลูกสาวนายพลและเป็นนักเรียนนอก แต่เพราะทั้งพินและเป็ลมีทัศนคติไม่ตรงกันในเรื่องความคิดทางการเมืองและความรักทำให้ต้องเลิกรา ส่วนความรักครั้งต่อมาของพิน เกิดกับกับเด่นรวี นักศึกษาหญิงรุ่นน้องที่มาจากครอบครัวของชนชั้นกลาง ซึ่งได้พิสูจน์ถึงการที่ความรักระหว่างหนุ่มสาวนั้นเกิดขึ้นได้ในขณะที่เสียสละและทำเพื่อมวลชนไปด้วย เพราะทั้งสองคนต้องเรียนรู้การเสียสละความสุขส่วนตัวให้เรื่องของมวลชนมาก่อนส่วนตัว หลังจากเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 พินตัดสินใจเข้าป่าเพื่อร่วมต่อสู้ร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เพราะนักศึกษาเป็นฝ่ายที่ถูกปราบปรามอย่างรุนแรง โดยมีเด่นรวีและนิตามาส่งขึ้นรถไฟ พร้อมทั้งให้คำมั่นสัญญาต่อกันว่าจะยึดมั่นการต่อสู้เพื่อมวลชนต่อไป

10. คู่กรรม 2 ของทมยันตี ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร "โลกาลี" พ.ศ. 2534

(ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 7 พ.ศ. 2547) มีเรื่องย่อดังนี้

หลังโกโบริเสียชีวิตและญี่ปุ่นแพ้สงคราม บ้านเมืองมีความเปลี่ยนแปลง รวมถึงในครอบครัวของอังศุมาลินด้วย พ่อของอังศุมาลินที่เป็นทหารต้องออกจากราชการและตัดสินใจบวชเป็นพระ ครอบครัวอังศุมาลินที่มีสามีเป็นนายทหารญี่ปุ่นถูกเพ่งเล็ง แต่ไดวันสช่วยเหลือไว้ทำให้ไม่ลำบากมากเกินไป

อังศุมาลินตั้งชื่อลูกชายว่า กลินท์ มีความหมายถึงพระอาทิตย์ เธอเลี้ยงดูกลินท์โดยสอนให้รู้จักรักพ่อของตนเอง แต่กลินท์รู้สึกว่าเขาเองไม่ได้รับความรักที่แท้จริง เพราะทุกคนรอบตัวนำกลินท์ไปเปรียบเทียบกับโกโบริพ่อของเขาเสมอ ต่อกลินท์เรียนจบจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และได้เป็นอาจารย์สอนหนังสือที่นั่น กลินท์ได้เข้าไปมีส่วนสนับสนุนนักศึกษาต่อต้านลัทธิญี่ปุ่น ซึ่งมีสาเหตุมาจากการต่อต้านพ่อตัวเองเป็นพื้นฐาน ต่อมาศราวณี

นักศึกษาหญิง คณะเศรษฐศาสตร์ชั้นปีที่ 2 ได้มาเปิดเผยว่ากลินท์มีเชื้อสายของชาวญี่ปุ่น ทำให้ นักศึกษาที่เคยสนับสนุนและเชื่อตามกลินท์หันมาต่อต้านตัวกลินท์ เมื่อถูกกันออกสู่วงนอกของ การเคลื่อนไหวของนักศึกษา กลินท์ตัดสินใจลาออกจากมหาวิทยาลัย ทำให้ศราวณีรู้สึกผิดและ พยายามถามข่าวของกลินท์ผ่านอาจารย์ชิตาภาลูกพี่ลูกน้องของเธอ

ต่อมาเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ทำให้ศราวณีประสาทเสียเพราะคิดว่า ตนเองพาเพื่อนไปตาย ชิตาภาจึงตัดสินใจพาศราวณีไปรักษาที่อเมริกา และหลังจากอังศุมาลิน เสียชีวิตลง กลินท์ที่เรียนรู้ถึงความรักของพ่อและแม่ก็สามารถอยู่ด้วยตัวคนเดียวได้

2.2.2 ภูมิหลังของผู้ประพันธ์นวนิยายทั้ง 10 เรื่อง

สำหรับเนื้อหาส่วนนี้จะกล่าวถึง ภูมิหลังของผู้ประพันธ์และความเกี่ยวข้องกับการเมือง เพราะจะทำให้เห็นว่าการสร้างงานวรรณกรรมเกี่ยวกับนักศึกษาแต่ละเรื่องนั้น ปัจจัย สำคัญมากประการหนึ่งมาจากพื้นฐานของผู้ประพันธ์แต่ละคนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองด้วย โดยนวนิยายส่วนใหญ่ในกลุ่มข้อมูลที่ศึกษาจะแต่งโดยนักประพันธ์อาชีพที่มีผลงานตีพิมพ์ตาม หน้านิตยสารอยู่แล้ว ได้แก่ สีฟ้า, ศติพงษ์ ประไพ, กฤษณา อโศกสิน, อาริตา, ดวงใจ, ทมยันตี และรพีพร มีนวนิยายเพียงสองเรื่องเท่านั้นที่เขียนโดยผู้ประพันธ์รุ่นใหม่ในขณะนั้น คือ วิสา คัญ ทัพ และวัณณ์ วรรณยางกูร ซึ่งทั้งสองเป็นผู้ที่อยู่ในขบวนการนักศึกษาช่วงก่อนจะเข้าป่าเพื่อร่วม ต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ผู้ประพันธ์นวนิยายซึ่งเป็นข้อมูลในการศึกษาใช้นามปากกา 10 นามปากกา ได้แก่ ศติพงษ์ประไพ, สันติ ชูธรรม, กฤษณา อโศกสิน, รพีพร, อาริตา, ดวงใจ, สีฟ้า, วิสา คัญ ทัพ, วัณณ์ วรรณยางกูร และทมยันตี ตามลำดับ ซึ่งมาจากนามจริงของนักประพันธ์ 9 คน (รพีพร และสันติ ชูธรรม เป็นนามปากกาของสุวัณณ์ วรรณิลก) ในที่นี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงภูมิหลังของนัก ประพันธ์ทั้ง 9 คน ดังต่อไปนี้

1) เพ็ญแข วัจนสุนทร (นามปากกา ศติพงษ์ประไพ)

เพ็ญแข วัจนสุนทรเกิดเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ.2483 ที่จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรคนสุดท้องของนายวงศ์ และนางบาง วงศ์สง่า มีพี่น้อง 9 คน เมื่ออายุ 6 ขวบ บิดาถึงแก่กรรมจึงมาอยู่ในความอุปการะของพี่สาวที่กรุงเทพฯ

เพ็ญแข วัจนสุนทรเริ่มเรียนหนังสือครั้งแรกที่โรงเรียนเทศบาลวัดชนะสงคราม บางลำพู กรุงเทพฯ เมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แล้วเรียนต่อโรงเรียนสตรีมหาสารคาม “ผดุง นารี” จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนสตรีสกลนคร “สตรีสกลรัตน์” จบ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากนั้นเข้าเรียนต่อวิชาครูที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทา และวิทยาลัยวิชา

การศึกษาประสานมิตร (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรปัจจุบัน) และได้ทุนไปศึกษาต่อปริญญาโท วิชาบริหารการศึกษา ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่ออายุได้ 26 ปี

เมื่อสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ได้รับการบรรจุเป็นครูโรงเรียนคณะราษฎรบำรุง 3 จังหวัดปทุมธานี ต่อมาย้ายสอนที่โรงเรียนวัดอัปสรสวรรค์ และหลังจากสำเร็จการศึกษาจากสหรัฐอเมริกาย้ายไปสอนที่วิทยาลัยการศึกษางานแสน (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน)⁴³ หลังจากนั้นเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวรรณคดีไทยที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพ็ญแขเป็นอาจารย์ในระดับมหาวิทยาลัยของมหาวิทยาลัยบูรพาจนเกษียณอายุราชการ ในด้านชีวิตสมรสได้แต่งงานกับนายเฉลิมวงศ์ วัจนสุนทร เมื่อ พ.ศ.2512 มีบุตรธิดา 3 คน

ในด้านการประพันธ์ เพ็ญแขเริ่มต้นจากความรักในการอ่านหนังสือมาก่อนจะเป็นนักเขียน แรกฝึกหัดเขียนให้เพื่อนๆ ในห้องเรียนได้อ่านตั้งตัวเองเป็นบรรณาธิการ ต่อมาเขียนรื่องประกวดแล้วได้รับรางวัลเมื่ออายุ 13-14 ปี แรงบันดาลใจสำคัญอีกประการคือ ความโศกเศร้าจากการสูญเสียมารดาอันเป็นที่รัก ทำให้เกิดความพยายามยิ่งขึ้น ซึ่งประกอบกับระยะหลังที่ศึกษาในวิทยาลัยการศึกษามิตร ได้เรียนวิชาการประพันธ์จากนักเขียนรุ่นพี่ ชูวงศ์ ฉายะจินดา ทำให้ความหวังเป็นนักเขียนจริงจังขึ้นมา เพ็ญแขมีผลงานเขียนนวนิยายในหลายนามปากกาเช่น ศติพงษ์ประไพ และเพ็ญแข วงศ์สง่า ฯลฯ

2) สุวัฒน์ วรดิลก (นามปากกา รพีพร และสันติ ชูธรรม)

สุวัฒน์ วรดิลก (นามสกุลเดิม "พรหมบุตร") เกิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2466 ที่บ้านริมคลองข้างวัดมกุฎกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรคนที่ 2 ของอำมาตย์โทพระทวีปธูรประศาสน์ (วร วรดิลก) และนางจรัส วรดิลก เนื่องจากบิดาเป็นข้าราชการกรมการปกครอง ในวัยเยาว์จึงต้องย้ายตามบิดาไปอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ หลังเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เกิดกรณี "กบฏบวรเดช" ในปี พ.ศ. 2476 ส่งผลให้บิดาต้องลาออกจากราชการ และทำให้ครอบครัวเปลี่ยนนามสกุลใหม่ จาก "พรหมบุตร" เป็น "วรดิลก" ต่อมาสุวัฒน์เข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ที่โรงเรียนมัธยมวัดโสมนัสวรวิหาร และเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ที่โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร และสอบเข้าเรียนต่อระดับเตรียมปริญญาที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง รุ่นที่ 3 การเรียนต่อในระดับปริญญา ณ มหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นการทำเพื่อตามใจบิดาโดยที่ไม่ได้มีใจชอบวิชากฎหมาย แต่อยากเรียนทางอักษรศาสตร์มากกว่า จึงทำให้เรียนไม่จบ ระหว่างเรียนกฎหมายอยู่ที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ในปี พ.ศ. 2485 ได้เริ่มต้นทำงานเป็นข้าราชการ

⁴³ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษา. ประวัตินักเขียนไทย เล่ม 1. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520), หน้า 130.

วิสามัญ ตำแหน่งผู้คุมตรี ที่กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย ทำได้หนึ่งปีก็มาสอบได้งานเป็นเสมียนการเงิน ที่กรมบัญชีกลางทหารเรือ ทำอยู่ได้ปีเดียวก็กลับมาสอบได้เป็นเสมียนพนักงานของกรมราชทัณฑ์ ช่วงนี้เองได้เริ่มทำงานเป็นนักข่าวที่หนังสือพิมพ์เอกราช ของอิศรา อมันตกุล ใน พ.ศ.2489 ด้วยความปรารถนาที่จะเป็นนักอักษรศาสตร์จึงได้ลาออกจากราชการ และมาเป็นนักข่าวประจำโรงพักให้หนังสือพิมพ์เอกราช ได้ครึ่งปี อิศรา อมันตกุล เห็นว่าไม่เหมาะกับหน้าที่นี้จึงได้เปลี่ยนให้เขียนเรื่องในเล่ม เรื่องสั้นที่เป็นที่รู้จักกันดีก็คือ "ท่องไปในแดนรัฐประหาร" (พ.ศ. 2490) ซึ่งเขียนก่อนเกิดการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ต่อมาได้รับอนุญาตให้เขียนนวนิยายประจำฉบับ เรื่องแรกคือ "สัญญารักของจอมพล" เป็นเรื่องสั้นขนาดยาว ในระยะนี้เองเกิดล้มป่วยด้วยวัณโรคที่ชั้วปอดอย่างรุนแรง เมื่อหายป่วยแล้ว หนังสือพิมพ์เอกราชถูกสั่งปิด ชีวิตนักหนังสือพิมพ์จึงสิ้นสุดลง ต่อมาสุวัฒน์ได้ไปฝากตัวกับ กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา) บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ประชามิตร-สุภาพบุรุษ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ระดับคุณภาพมาตรฐานของยุคนั้น โดยได้ส่งเรื่องสั้นเกือบ 10 เรื่องให้ กุหลาบ สายประดิษฐ์ พิจารณา แต่ได้รับการตีพิมพ์เพียงเรื่องเดียว คือ "เขาและหล่อนอยู่กันคนละซีกโลก" หลังจากนั้นจึงมีผลงานได้รับการตีพิมพ์อีกเรื่องคือ "ทุ่งทานตะวัน" ผลงานนวนิยายของ สุวัฒน์ วรดิลก เริ่มปรากฏในหน้านิตยสารภายหลังจากที่เขียนเรื่องสั้นมาได้ 2 ปี ผลงานเรื่องแรกคือ "เปลวสุริยา" ใน ปิยะมิตร ได้รับการตอบรับอย่างกว้างขวาง และทำให้ยอดจำหน่ายของหนังสือเล่มนี้พุ่งสูงขึ้นสู่ความนิยมสูงสุดในช่วงต้นทศวรรษ 2490 ผลสำเร็จจากเรื่อง "เปลวสุริยา" นี้เอง ทำให้เกิดผลงานเรื่อง "ราชินีบอด" และเรื่องอื่นๆตามมา ได้สร้างชื่อเสียงให้แก่ผู้เขียนเป็นนักประพันธ์รุ่งโรจน์แห่งยุค และทำให้ยึดการประพันธ์เป็นอาชีพเรื่อยมา ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ละครเวทีไทยประเภทชายจริงหญิงแท้เป็นมหรสพที่ได้รับความนิยมมาก เนื่องจากภาวะสงครามทำให้อุปกรณ์ในการถ่ายทำภาพยนตร์ขาดแคลน ไม่สามารถผลิตภาพยนตร์ป้อนโรงภาพยนตร์ได้ ละครเวทีจึงมีบทบาทสำคัญขึ้นแทน

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กวาดล้างจับกุมนักคิดนักเขียนครั้งใหญ่ในวันที่ 15 ธันวาคม 2501 สุวัฒน์ วรดิลก และภรรยา ถูกจับกุมคุมขังและถูกตั้งข้อหาร้ายแรงคือ หมิ่นพระบรมเดชานุภาพและมีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ระหว่างถูกขังอยู่ในคุกต่อสู้คดีในชั้นศาล สุวัฒน์ วรดิลก กลายเป็นบุคคลต้องห้ามสำหรับสังคมภายนอกนั้น ต่อมาเมื่อ สุวัฒน์ วรดิลก ได้รับอิสรภาพเมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2505 แล้วได้กลับไปอุปสมบทที่อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร หลังจากลาสิกขาบทแล้วจึงได้กลับมาเขียนนิยายอีกครั้ง นามปากกา รพีพร เริ่มใช้จากการเขียนนวนิยายเรื่อง "ภูติพิสวาศ" ที่ได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือ แสนสุรายสัปดาห์ ใน ปี พ.ศ. 2505 และเรื่องที่สองคือ "ลูกทาส" ในปี พ.ศ. 2506 ส่งผลให้ชื่อ รพีพร โด่งดังติดตลาดสามารถกอบกู้ฐานะทางการเงิน เศรษฐกิจและสังคมได้ในเวลาอันรวดเร็ว ต่อมาจึงเกิดนามปากกา ไพโร วิษณุ เขียนนวนิยายชีวิตโลดโผนประเภทป่าเขาลำเนาไพร คิวะ รณชิต เขียนนวนิยายการเมือง และ สันติ ชูธรรม ซึ่งใช้เขียนนวนิยายการเมืองเพียงเรื่องเดียวคือ พ่อข้าเพิ่งจะยิ้ม (เดิมชื่อ พ่อข้าไม่ผิด)

สุวัฒน์ วรดิลกได้ก่อตั้งชมรมนักเขียน 5 พฤษภาคม ขึ้นใน พ.ศ. 2511 และได้เป็นประธานชมรม โดยมีจุดประสงค์เพื่อหาเงินช่วยเหลือ ศรีเสวก เจ้าของนามปากกา อรวรรณ เพื่อนักเขียนคนหนึ่งที่มีแพทย์สันนิษฐานว่าเป็นมะเร็งที่หลอดลม ถูกตัดหลอดเสียงออก ต่อมาชมรมนี้ได้พัฒนาเป็น สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2514 ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 สุวัฒน์ วรดิลกหันมาสนใจงานคุณภาพที่มีเนื้อหารับผิดชอบต่อสังคมและแนวการเมือง จึงนำเรื่อง "พิราบแดง" ที่เขียนค้างเอาไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 มาเขียนต่อจนจบและเขียนเรื่องใหม่ได้แก่ แผ่นดินเดียวกัน และเขียนนวนิยายสะท้อนสังคม เช่น นกขมิ้นบินถึงหิมาลัย คามาล พิราบเมิน เป็นต้น เนื่องด้วยปัญหาด้านสุขภาพและความสูงวัย หลังจากที่ได้ผ่าตัดใหญ่ทำ By pass เส้นเลือดเข้าหัวใจ เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 ทำให้ สุวัฒน์ วรดิลก ไม่สามารถตรากตรำทำงานหนักต่อไปได้อีก นวนิยายเรื่องสุดท้ายที่เขียนจึงค้างไว้ไม่จบคือ "ทอง-นาก" ตีพิมพ์ในนิตยสาร สกุลไทย ผลงานการประพันธ์ของ สุวัฒน์ วรดิลก มีทั้ง เรื่องสั้น นวนิยาย บทละครโทรทัศน์ บทละครวิทยุ บทภาพยนตร์ และสารคดี ที่มากที่สุดคือนวนิยายมี 88 เรื่อง รางวัลสำคัญที่ได้รับมี รางวัลพระราชทานดุ๊กดาทองภาพยนตร์เรื่อง "ลูกทาส" ในฐานะเจ้าของบทประพันธ์ยอดเยี่ยม พ.ศ. 2507 รางวัลชมเชยประเภทนวนิยาย เรื่อง ขอจำจนวันตาย จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ พ.ศ. 2520 รางวัลชมเชยประเภทเรื่องสั้นจากหนังสือรวมเรื่องสั้นชุด เหนือจอมพลยังมีจอมคน จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ พ.ศ. 2534 และได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็น ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พ.ศ. 2534 จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ⁴⁴

3) สุกัญญา ชลศึกษ์ (นามปากกา กฤษณา อโศกสิน)

เกิดเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2474 ที่บ้านเช่าในตรอกวัดเทพธิดาราม ตำบลสำราญราษฎร์ กรุงเทพฯ เป็นบุตรคนแรกในจำนวนทั้งหมด 6 คนของนายกระมล และนางโปร่ง ชลศึกษ์ โดยบิดาเคยเป็นข้าราชการ นักการเมือง และทนายความ

สุกัญญา ชลศึกษ์เรียนชั้นประถมศึกษาที่จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพราะบิดาย้ายไปเป็นพนักงานสหกรณ์ในจังหวัดดังกล่าว เรียนชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนราชินีจบมัธยมศึกษาปีที่ 8 แผนกวิทยาศาสตร์ และเรียนต่อคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่เนื่องจากในช่วงนั้นครอบครัวขาดทุนทรัพย์อย่างมาก ประกอบกับเรียนในสาขาที่ไม่ถนัด ต้องสอบตกซ้ำบางวิชาไปถึง 2 ปี ทำให้ท้อแท้และตัดสินใจเลิกเรียนเพื่อออกไปทำงาน โดยเริ่มรับราชการที่กรมประมงนาน 17 ปี เกิดปัญหาชีวิตครอบครัวจึงตัดสินใจลาออกจากหน้าที่บรรณารักษ์ตรี ห้องสมุดกรมประมง กระทรวงเกษตร เมื่อพ.ศ.2512 เพื่อเป็นนักเขียนอาชีพเรื่อยมา

⁴⁴ ประกาศ วัชรภรณ์ทำเนียบนักประพันธ์.(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2532), หน้า 313-322. และเว็บไซต์ http://www.praphansam.com/new/c_writer/

ในส่วนที่เกี่ยวกับการประพันธ์ เชื่อว่ามีแรงบันดาลใจจากภูมิหลังของชีวิตหลายประการ เช่น มารดาเป็นนักอ่านและนักสะสมหนังสือคนหนึ่ง แม้จะได้เรียนแค่มัธยมชั้นปีที่ 2 แต่มีหนังสือนวนิยายเก็บไว้เป็นจำนวนมาก บิดาจบรัฐศาสตร์บัณฑิต ซึ่งนับเป็นผู้มีความรู้สูงในสมัยนั้น (พ.ศ.2474) ทำให้สนับสนุนการอ่านและการศึกษาเต็มที่ ประกอบกับในวัยเด็กบิดาต้องโยกย้ายไปตามจังหวัดต่างๆ จึงได้พบเห็นสถานที่และผู้คนใหม่ๆ ไปด้วย สิ่งที่น่าสนใจในชีวิตอย่างยิ่งคือการที่มารดาต้องเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุเรือล่มตั้งแต่สุกัญญาอายุได้ 13 ปี บิดามีภรรยาใหม่ และเล่นการเมืองโดยได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดสุพรรณบุรี แต่เป็นผู้แทนได้ไม่นานเกิดการปฏิวัติอำนาจ ต้องพ้นจากตำแหน่งทั้งการเมืองและทางราชการ รวมทั้งต้องถูกจับกุมคุมขังอีกระยะหนึ่ง เป็นผลให้ฐานะครอบครัวตกต่ำจนไม่เอื้อให้สุกัญญาเรียนจนจบปริญญาตรีได้

ผลงานในระยะแรกๆ ของสุกัญญา ชลศึกษาในนามปากกา “กัญญาชลา” ลงพิมพ์ในนิตยสาร “ศรีสัปดาห์” ตั้งแต่ฉบับที่ 2 จากเรื่องสั้น “เขาพบกันที่หลุมฝังศพ” โดยได้รับอิทธิพลมาจาก อ.อุตากร ซึ่งเสียชีวิตในปีเดียวกับที่เธอเขียนเรื่องนี้คือพ.ศ.2494 นับแต่นั้นก็เขียนเรื่องสั้นติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอเป็นร้อยเรื่อง จนกระทั่ง “ศรีสัปดาห์” ออกเป็นรายเดือนในปี 2497 จึงได้เขียนนวนิยายเรื่องแรก “ชีวิตเป็นของเรา” โดยอาศัยเค้าโครงเรื่องจาก “ความรักของเจนแอร์” และมีนวนิยายลงพิมพ์ต่อมาอีกหลายเรื่องเช่น ประตูลีทา หยาดน้ำค้าง ดอกหญ้า และดวงดาวสวรรค์ เป็นต้น โดยเกือบจะไม่ได้เขียนเรื่องสั้นต่อมาอีกเลย ต่อมาพ.ศ.2501 นิตยสาร “สตรีสาร” ขอเรื่องไปลงพิมพ์จึงเริ่มใช้นามปากกาใหม่ คือ “กฤษณา อโศกสิน” เป็นครั้งแรกในการแต่งนวนิยายเรื่อง “วิหคหลงทาง” และผลงานในนามปากกา “กฤษณา อโศกสิน” ทุกเรื่องล้วนได้รับความสนใจจากผู้อ่านเป็นอย่างสูง โดยเฉพาะนวนิยายสะท้อนสังคมและปัญหาชีวิตครอบครัวนับว่าประสบความสำเร็จและสร้างชื่อเสียงให้มากที่สุด

สุกัญญา ได้รับรางวัลจากงานเขียนนวนิยายหลากหลายรางวัลทั้งรางวัลชมเชยจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ และนวนิยายเรื่อง “ปูนปิดทอง” ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ต่อมาในปีพ.ศ.2531 คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงประกาศยกย่องเกียรติคุณให้สุกัญญา ชลศึกษาเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์

สุกัญญา ชลศึกษา สมรสกับนายประพันธ์ ญาณารณภพเมื่อพ.ศ.2502 ระหว่างเป็นบรรณาธิการ ที่กรมประมง กระทรวงเกษตร มีบุตรรวม 4 คน และหย่าจากกันเมื่อพ.ศ.2512 ก่อนที่จะลาออกจากราชการเพียงปีเดียว หลังจากนั้นใช้ชีวิตครอบครัวโดยไม่ได้สมรสกับนายสมพร ภูริพงษ์ ซึ่งเป็นนักวาดรูป นักแสดง นักร้อง นักเขียนที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง แต่ก็เลิกร้างกันเมื่อพ.ศ.2527 และใช้ชีวิตตามลำพัง กับลูกทั้ง 4 คน โดยยึดงานประพันธ์เป็นอาชีพอย่างจริงจังมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากการเป็นนักประพันธ์อาชีพแล้ว สุกัญญา ชลศึกษา ยังได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภาเมื่อพ.ศ.2539 อีกด้วย⁴⁵

⁴⁵ ประทีป เหมือนนิล. 100นักประพันธ์ไทย. (กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, 2542), หน้า 363-368.

4) ทัศนีย์ คล้ายกัน (นามปากกา อาริตา)

เกิดเมื่อวันที่ 4 กันยายน พ.ศ.2500 ในจังหวัดธนบุรี ทัศนีย์เป็นลูกคนสุดท้ายของเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนตรุณวัฒนา เขตบางกอกน้อย และได้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนวัดอมรินทราราม เขตบางกอกน้อย ทัศนีย์จบมัธยมต้นจากโรงเรียนศึกษานารีจากนั้นเรียนต่อที่วิทยาลัยพณิชยการธนบุรี และเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาจนได้รับปริญญาตรี กศบ. (ธุรกิจศึกษาการตลาด) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร)

ทัศนีย์เริ่มเขียนกลอนเมื่ออายุ 15 ปี และเคยมีผลงานออกอากาศทางวิทยุ ประปราย เมื่ออายุ 17 ปี เริ่มเขียนนิยาย ด้วยการนำต้นฉบับเรื่อง "เพลงอำลา" ไปส่งกับชิตกันภัย แห่ง "นิตยสาร ดรุณี" และตีพิมพ์ครั้งแรกในฉบับวันที่ 30 สิงหาคม 2518 เมื่อนิตยสาร ดรุณีปิดตัว จึงได้เขียนลงที่ ภาพยนตร์บันเทิง ดาราภาพยนตร์ บางกอก กาญจน และนิตยสารอื่น ๆ ทัศนีย์มีผลงานได้ลงเรื่องยาวตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน มีผลงานที่ได้นำไปสร้างเป็นภาพยนตร์และละครโทรทัศน์มากมาย นอกจากนามปากกาอาริตาแล้ว ยังมีนามปากกาอื่นอีก 7 นามปากกา ได้แก่ ดาริกา, กันยามาส, นาวิกา, สุนันทา, ทิพเกสร, มณีบุษย์ และเหมือนจันทร์⁴⁶

5) ประทุมพร วัชรเสถียร (นามปากกา ดวงใจ)

ประทุมพร วัชรเสถียร เกิดเมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2476 บิดาชื่อนายสมบุรณ์ มารดาชื่อนางประทุม เหล่าวานิช⁴⁷ เป็นชาวกรุงเทพฯ (ธนบุรี) เป็นบุตรคนแรกในจำนวน 2 คน เกิดในครอบครัวที่บิดารับราชการและทำงานที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ประทุมพรสำเร็จการศึกษาจากระดับประถมศึกษาและมีธยมศึกษาจากโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ เข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แล้วเดินทางไปศึกษาต่อในระดับปริญญาโทด้วยทุนส่วนตัวที่ University of Pennsylvania ประเทศสหรัฐอเมริกา หลังสำเร็จการศึกษาแล้วประทุมพรได้เข้ารับราชการเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย⁴⁸ ต่อมาภายหลังได้ไปอบรมที่ Institute of Social Studies, Hague ประเทศเนเธอร์แลนด์

ทางด้านชีวิตสมรส สมรสกับนายธีระ วัชรเสถียร เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2512 มีบุตร 1 คน (พ.ศ.2518) ประทุมพรเคยได้รับการแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ

⁴⁶ ข้อมูลจาก http://www.praphansarn.com/new/c_writer/

⁴⁷ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษา. ประวัตินักเขียนไทย เล่ม 1. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520), หน้า 74.

⁴⁸ ปัทมา จันท์เจริญสุข. "วิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีของนวนิยายแนวการเมืองและสังคมของ "ดวงใจ" ในช่วงพ.ศ.2513-พ.ศ. 2523," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับบัณฑิต ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 106-107.

แห่งชาติ พ.ศ. 2549 (สนช.) ประทุมพรเป็นทั้งนักเขียน คอลัมนิสต์ พิธีกร นักจัดรายการวิทยุ ในสื่อต่าง ๆ ในเหตุการณ์ 14 ตุลา เป็น 1 ใน 100 บุคคลที่ลงชื่อคัดค้านการดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีของจอมพลถนอม กิตติขจร ด้วย⁴⁹

เมื่อเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ประทุมพรได้เห็นถึงพลังประชาชนและอำนาจของพลังแล้วเกิดความทึ่งในการประสานงานของขบวนการนักศึกษาที่สามารถทำให้เกิดพลังประชาชน แต่เกิดความสงสัยและหาคำตอบไม่ได้ว่า ขบวนการศึกษามีวิธีการประสานงานอย่างไรจึงประสบความสำเร็จ แต่ภายหลังเหตุการณ์ดังกล่าว สิ่งที่ประทุมพรได้เห็นคือ “นักศึกษากลายเป็นรัฐบาลที่สอง” เพราะนักศึกษาเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการของรัฐบาลในทุกเรื่อง ประทุมพรจึงมองว่าเป็นเรื่องที่นักศึกษาทำเกินหน้าที่ของตน สิ่งต่างๆ ที่นักศึกษาทำประกอบกับฝ่ายที่เคยเป็นใหญ่ในบ้านเมืองไม่ได้รับผลประโยชน์เท่าที่ควร จึงเป็นสิ่งที่ประทุมพรคิดว่าเป็นสาเหตุของการนำไปสู่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519⁵⁰

6) หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวัลย์ (นามปากกา สีฟ้า)

หม่อมหลวงศรีฟ้า (ลดาวัลย์) มหาวรรณ เกิดเมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2473 ที่กรุงเทพมหานคร เป็นนักเขียนที่มีผลงานต่อเนื่องมาเป็นเวลากว่า 4 ทศวรรษ งานเขียนของหม่อมหลวงศรีฟ้า (ลดาวัลย์) มหาวรรณ มีความหลากหลายทั้งในด้านรูปแบบและแนวคิด ผลงานที่เด่นเป็นที่รู้จักและนิยมกันทั่วไป คือ งานประเภทนวนิยาย ซึ่งมีทั้งสิ้นประมาณร้อยกว่าเรื่อง นวนิยายเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ จิตสำนึกทางสังคมและพัฒนาการของผู้เขียนอย่างเด่นชัด ในการสร้างสรรค์งานวรรณศิลป์ หม่อมหลวงศรีฟ้า (ลดาวัลย์) มหาวรรณ มิได้แสดงตนเป็นผู้รอบรู้หรือเป็นผู้นำทางความคิด เพียงแต่ชี้ให้เห็นปัญหาและปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งแวดล้อมเราอยู่ในปัจจุบันในช่วงเวลากว่า 40 ปี ผลงานของ หม่อมหลวงศรีฟ้า (ลดาวัลย์) มหาวรรณ ทั้งที่เป็นนวนิยายเรื่องสั้น และสารคดี ได้สร้างความสำนึกเกี่ยวกับมนุษย์และสังคมให้แก่ผู้อ่าน และยังคงความเป็นวรรณศิลป์ไว้ได้ตลอดมา

ผลงานของ หม่อมหลวงศรีฟ้า (ลดาวัลย์) มหาวรรณ จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ในปีพ.ศ.2539⁵¹

⁴⁹ ข้อมูลจาก <http://th.wikipedia.org/>

⁵⁰ ปัทมา จันท์เจริญสุข. “วิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีของนวนิยายแนวการเมืองและสังคมของ “ดวงใจ” ในช่วงพ.ศ.2513-พ.ศ. 2523,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 108.

⁵¹ ข้อมูลจาก http://www.praphansam.com/new/c_writer/

7) วิสา คัญทัพ (นามจริง)

วิสา คัญทัพ เกิดที่ลพบุรี เรียนจบชั้นเตรียมอุดมศึกษาจากโรงเรียนราชสีมาวิทยาลัย จังหวัดนครราชสีมา แล้วเข้าศึกษาต่อที่คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และเป็นผู้นำนักศึกษาทำกิจกรรมก้าวหน้าในมหาวิทยาลัยจนถูกอธิการบดีในสมัยนั้นสั่งลบชื่อเขาและเพื่อนรวม 9 คน จนเกิดกรณีชุมนุมใหญ่ต่อต้านการลิดรอนสิทธิเสรีภาพนักศึกษาเมื่อวันที่ 21-22 มิถุนายน พ.ศ. 2516 จากนั้นวิสา คัญทัพเข้าร่วมกับเพื่อนตั้ง "กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ" เพื่อเคลื่อนไหวให้ประเทศเป็นประชาธิปไตย จนถูกจับกุมคุมขังเป็น 1 ใน 13 กบฏรัฐธรรมนูญ ในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ภายหลังได้รับอิสรภาพจากการจับกุมคุมขังหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ด้วยความประทับใจในพลังอันยิ่งใหญ่ของประชาชนบนถนนราชดำเนิน เขาได้เขียนบทกวีที่มีวรรคทองว่า

"ไม่มีอำนาจใดในโลกหล้า	ผู้ปกครองต่างมาแล้วสาปสูญ
ไม่มีใครล้าเลิศน่าเทิดทูน	ประชาชนสมบูรณ์นี้วันตรีไป
เมื่อยืนหยัดต่อสู้ผู้กดขี่	ประชาชนย่อมมีชีวิตใหม่
เมื่อท้องฟ้าสีทองผ่องอำไพ	ประชาชนย่อมเป็นใหญ่ในแผ่นดิน"

ขณะที่ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เขาเขียนบทกวีลงตีพิมพ์ใน ประชาธิปไตยรายวัน ฉบับวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และบทนี้เป็นข้อความในโปสเตอร์ต่อต้านเผด็จการในครั้งนั้น ไว้ว่า

"หยาดน้ำตาประชาไทยในวันนี้	ไหลเกือบท่วมปรุพีแล้วพี่เอ๋ย
ถ้าความจริงสามารถอ้างเหมือนอย่างเคย	ก็จะเอ๋ยและจะอ้างอย่างไม่กลัว
นี้มีปากก็ถูกปิดจนมิดเม้ม	มันทะละเล็มถูยรดและกดหัว
ปัญหาต่างๆ นั้นก็พันพัน	ไม่ยากโทษใครชั่วเพราะกลัวตาย
ถ้าขอได้จะขอกันในวันนี้	ขอให้สิทธิ์เสรีอย่าสูญหาย
ถ้าเลือดไทยจะหลั่งโลมจนโทรมกาย	ก็ขอตายด้วยศักดิ์ศรีเสรีชน"

วิสาเข้าสู่วงการหนังสือโดยเริ่มต้นกับเพื่อนจัดทำหนังสือ "วรรณกรรมเพื่อชีวิต" ต่อมาเริ่มเขียนเขียนเพลง "คนกับควาย" ร่วมกับ สมคิด สิงสง และ สุรัชย์ จันทิมานทร เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2519 วิสาเดินทางเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเข้าร่วมต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ และได้ร่วมกับเพื่อนจัดตั้งวงดนตรีและเริ่มร้องเพลงเอง บันทึกลงเสียงส่งเพลงออกอากาศทางสถานีวิทยุคลื่นสั้น "เสียงประชาชนแห่งประเทศไทย" ต่อมาปลายปี พ.ศ. 2523 ได้เดินทางออกจากป่า แล้งเริ่มเขียนเพลงประกอบภาพยนตร์และเพลงเพื่อชีวิตทั่วไป มีเพลงเด่น ๆ ที่เป็นอมตะมากมายเช่น ร้อยบุปผา, รอยอดีต, กำลังใจ, แรงเทียน, ออชอนเด, เพลง

พิน, รักที่อยากลิ้ม, กลลغامแห่งความรัก, สวรรค์ชั้นเจ็ด ฯลฯ ปัจจุบันวิสา คัญทัพ ยังคงเขียนหนังสือ และเขียนเพลง⁵²

8) วัฒน์ วรรลยางกูร (นามปากกา ววัฒน์ วรรลยางกูร)

เกิดเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2498 ที่ตำบลตะลุง อำเภอเมืองลพบุรี เป็นบุตรคนเดียวของนายวิรัตน์ และนางบุญส่ง วรรลยางกูร บิดามารดาหย่าร้างกัน มารดาจึงพาไปอยู่บ้านเดิมที่จังหวัดปทุมธานี พ.ศ.2505 เข้าเรียนชั้นประถมปีที่ 1 ที่โรงเรียนประชาบาลวัดดาวเรือง ปทุมธานี เมื่อเรียนจบชั้นประถมปีที่ 4 บิดาได้ติดต่อขออุปการะจึงพากลับไปอยู่ลพบุรี อีกครั้งหนึ่ง พ.ศ.2508 เข้าเรียนชั้นประถมปีที่ 5 อยู่กับย่าที่บ้านสวน ริมแม่น้ำลพบุรี ศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนวินิตศึกษา พ.ศ. 2514 เข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนพิบูลวิทยาลัย จังหวัดลพบุรี โดยไปเป็นเด็กวัดอยู่ในเมืองลพบุรี สอบตกชั้นม.ศ.5 เพราะกำลังเริ่มสนใจการประพันธ์อย่างจริงจัง จนต้องเรียนซ้ำชั้น แต่สอบเทียบได้จึงเลิกเรียนและเข้ากรุงเทพฯ ต้นปี พ.ศ. 2517 สมัครเรียนที่คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง แต่เรียนอยู่เพียง 2 เดือน ก็เลิกเรียน

ในด้านการประพันธ์ เนื่องจากมีโอกาสอ่านหนังสือมาตั้งแต่เด็ก เพราะใกล้ชิดคุณตาที่ชอบอ่านหนังสือมวย ซึ่งมีนวนิยายอยู่ภายในเล่มด้วย ส่วนบิดาอ่านนิตยสารคุณหญิงที่มีคอลัมน์แฉดวงกวี เมื่อเรียนอยู่ชั้นประถมปีที่ 7 จึงเริ่มเขียนกลอนรักให้เพื่อนนักเรียนหญิง ต่อมาได้ออกหนังสือเพื่ออ่านกันในห้องเรียน เป็นหนังสือเขียนด้วยลายมือโดยเป็นผู้เขียนบทบรรณาธิการบริหาร อีกทั้งยังได้เขียนเรื่องสั้นไปลงในหนังสือโรเนียวของโรงเรียนที่ครูมีส่วนร่วมจัดทำขึ้น ใช้นามปากกา วฒนู บ้านทุ่ง พร้อมๆ กันนั้นได้ส่งผลงานทั้งกลอนและเรื่องสั้นไปยังนิตยสารชัยพฤกษ์ ฟ้ามืองไทย ฯลฯ แม้ระยะแรกไม่ได้ลงพิมพ์ แต่ก็ยังเขียนให้เพื่อนๆ อ่าน จนในที่สุดเรื่องสั้นชื่อ คนหากิน ได้ลงพิมพ์เป็นครั้งแรกในหนังสือยานเกราะ เมื่อพ.ศ. 2513 หลังจากส่งไปให้พิจารณาทั้งหมด 4 เรื่อง และแม้ว่าบรรณาธิการจะแก้ไขมากมาย แต่ก็ทำให้มีกำลังใจเพิ่มขึ้น จากนั้นไม่นาน ผลงานกลอนที่ส่งไปประกวดได้ลงพิมพ์ในนิตยสาร ชัยพฤกษ์ และเรื่องสั้นชื่อ มุมหนึ่งของเมืองไทย ได้ลงพิมพ์ในเขาเริ่มต้นที่นี่ ของนิตยสาร ฟ้ามืองไทย หลังจากนั้น มีผลงานกลอนและเรื่องสั้นเผยแพร่ตามนิตยสารต่าง ๆ มากขึ้น เช่น ฟ้ามืองไทย ชาวกรุง ลลนา ฯลฯ ในนาม ววัฒน์ วรรลยางกูร (ชื่อเดิม วีรวัฒน์ ต่อมาเมื่อนามปากกาเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ประกอบกับมีปัญหาเรื่องการเบิกค่าเรื่องจึงแก้ไขชื่อในบัตรประชาชน) ระหว่างที่เรียนที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้มีโอกาสคลุกคลีกับมิตรสหายในแผนกวรรณศิลป์ ได้รู้จักกับนักเขียนนักกิจกรรมหลายคน และได้รับคำแนะนำให้ไปทำหนังสือพิมพ์อธิปไตย ของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ.2517 จึงได้ฝึกฝนเขียนข่าว บทความ สารคดี เรื่องสั้น และนวนิยายเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะได้เขียนคอลัมน์ประจำชื่อ ช่อมะกอก ใช้นามปากกา ชื่นชอบ

⁵² ข้อมูลจาก http://www.praphansarn.com/new/c_writer/

ชายป่าด้าน ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นเรื่องชุดในชื่อ ตำบลช่อมะกอก และกลายเป็นนวนิยายเรื่อง ตำบลช่อมะกอก ในที่สุด รวมทั้งมีผลงานรวมเรื่องสั้นและบทกวีพิมพ์ต่อเนื่องมาอีก 2 เล่มคือนกพิราบสีขาว(พ.ศ.2518) และกลั่นจากสายเลือด(พ.ศ.2519) ทำให้ชื่อเสียงของวัฒน์ วรรณยางกูร เป็นที่รู้จักของคนหนุ่มสาวที่เติบโตทางด้านความคิดในยุคสมัยระหว่าง 14 ตุลาคม 2516-6 ตุลาคม 2519 อย่างกว้างขวาง

หลังเหตุการณ์ทางการเมือง 6 ตุลาคม 2519 วัฒน์ วรรณยางกูรตัดสินใจเข้าไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และอาศัยเวลาช่วงนั้นเขียนเรื่องสั้น บทกวี และนวนิยายมากมาย และมีผลงานรวมเล่มออกมา 3 เล่มคือ รวมเรื่องสั้นและบทกวี 2 เล่ม คือ ข้าวแค้น (พ.ศ.2522) กับ น้ำผึ้งไพร (พ.ศ.2523) ส่วนเล่มที่ 3 เป็นนวนิยายชื่อ ด้วยรักแห่งอุดมการณ์ (พ.ศ.2524) พ.ศ.2524 หลังจากสถานการณ์ทางการเมืองคลี่คลายลง วัฒน์ได้ออกจากป่ามาใช้ชีวิตนักเขียน โดยเริ่มต้นที่การทำงานประจำที่หนังสือพิมพ์มาตุภูมิ ไชยลาส และถนนหนังสือ หลังจากทำได้ประมาณ 1 ปีก็ลาออกมาเป็นนักเขียนอิสระเต็มตัว เขียนนวนิยายเรื่อง คือรักและหวัง และ จังหวัดกับดวงดาว ตีพิมพ์ในนิตยสารลลนารายปักษ์ เรื่องบนเส้นลวด ตีพิมพ์ในนิตยสารสตรีสาร รายสัปดาห์ เรื่อง มนต์รักทรานซิสเตอร์ ตีพิมพ์ในบางกอก เรื่อง เทวี กองขยะ ตีพิมพ์ในมติชนสุดสัปดาห์ เป็นต้น หลังจากตีพิมพ์ในนิตยสารแล้ว เรื่องเหล่านั้นก็ยังได้รวมเล่มอีกหลายครั้งในโอกาสต่อมา นอกจากนี้ ยังมีผลงานเรื่องสั้น สารคดี และบทสัมภาษณ์ตีพิมพ์ในนิตยสารต่างๆ อีกมาก⁵³

9) สุวิมล ศิริไพบูลย์ (นามปากกา ทมยันตี)

คุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์ เกิดเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2480 ที่กรุงเทพมหานคร ตระกูลบิดาเป็นทหารเรือ ส่วนเชื้อสายทางมารดานั้นเคยเป็นชาววังมาก่อน เข้าศึกษาชั้นประถมปีที่ 1 ถึงมัธยมปีที่ 8 ที่โรงเรียนเซนต์สิริอนุสรณ์ จากนั้นเข้าศึกษาต่อคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ภายหลังเปลี่ยนมาเรียนคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จนจบอนุปริญญา ขณะเรียนในชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไปสมัครเป็นครูสอนวิชาภาษาไทย โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ เมื่อโรงเรียนรับสมัครเข้าเป็นอาจารย์ จึงลาออกจากธรรมศาสตร์ โดยระหว่างสอนหนังสือก็ได้เขียนหนังสือไปพร้อมกันด้วย

วิมลเริ่มเขียนเรื่องสั้นเป็นครั้งแรกเมื่ออายุ 14 ปี ขณะเรียนอยู่ชั้นม. 4 ได้ตีพิมพ์ลงในนิตยสาร ศรีสัปดาห์ และเขียนเรื่องสั้นอยู่นานถึง 11 ปี จึงเริ่มหันมาเขียนเรื่องยาว เรื่องแรกคือเรื่อง โนฝัน ใช้นามปากกา โรสลาเรน ตีพิมพ์ในนิตยสารศรีสัปดาห์ วิมลเขียนเรื่องสั้นและนวนิยายจนอายุ 70 ปีจึงเลิกเขียน เป็นนักประพันธ์นวนิยายจำนวน 100 เรื่อง หลายเรื่องได้รับความนิยมมาก อาทิ คู่กรรม ทวิภพ ซึ่งมีผู้นำไปสร้างเป็นภาพยนตร์และละคร

⁵³ ข้อมูลจาก http://www.praphansarn.com/new/c_writer/

โทรทัศน์ในหลายยุคหลายสมัย นอกจากจะมีความสามารถในการเขียนแล้ว เธอยังเคยมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่นิยมอย่างสูงในฐานะนักพูด แนวการพูดของทมยันตีคือโน้มนำให้ประชาชนรักชาติ เสียสละเพื่อชาติ และมีความยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 วิมลมีบทบาทเป็นแกนนำสำคัญของชมรมแม่บ้าน เป็นการรวมกลุ่มของภรรยา ข้าราชการ ภรณานายพล และแม่บ้าน ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2519 เพื่อโจมตีนักศึกษาที่เคลื่อนไหวต่อต้านฐานทัพอเมริกาโดยตรง ภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ทมยันตีได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน และต่อมาในปี พ.ศ. 2520 ได้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, พ.ศ. 2522 ได้เป็นสมาชิกวุฒิสภา, และปี พ.ศ. 2527 ได้เป็นผู้อำนวยการองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ ชีวิตสมรสได้สมรสกับคุณสมักร กล้าเสถียร ภายหลังหย่ากัน และใช้ชีวิตร่วมกับ พ.ต.ท. ศรีวิทย์ เจียมเจริญ มีบุตรด้วยกัน 3 คน ซึ่งหย่าร้างกันภายหลัง⁵⁴

หลังจากที่ได้ให้ภูมิหลังเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาระหว่างพ.ศ. 2511 – 2519 รวมทั้งบริบทในการประพันธ์และประวัติชีวิตของผู้ประพันธ์นวนิยายทั้ง 10 เรื่อง ในบทต่อไป ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษาที่ปรากฏในนวนิยายทั้ง 10 เรื่องโดยละเอียด

⁵⁴ ข้อมูลจาก <http://th.wikipedia.org/wiki>